

Memorie van Toelichting

Algemeen deel

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
1.1. <i>Achtergrond en aanleiding</i>	2
1.2. <i>De hoofdlijnen van het wetsvoorstel</i>	2
2. Het kiescollege niet-ingezetenen	2
2.1. <i>Inleiding</i>	2
2.2. <i>Benoemingsbrieven KCNI</i>	2
2.3. <i>Aanpassing bekendmakingstermijn aantal geregistreerde kiezers voor kiescollege niet-ingezetenen</i>	3
2.4. <i>Briefstembureaus KCNI-verkiezingen</i>	4
3. Briefstemmen	4
3.1. <i>Opening van enveloppen door stembureauleden</i>	4
3.2. <i>Locatie briefstembureau in Nederland</i>	5
3.3. <i>Digitaal toesturen briefstembewijs CAS</i>	5
3.4. <i>Inleverlocaties briefstemmen in Aruba, Curaçao en Sint Maarten</i>	6
4. Identificatie in het verkiezingsproces	7
4.1. <i>Geldigheid ID-bewijs</i>	7
4.2. <i>Digitaal legitimeren voor verschillende aanvragen</i>	8
5. Overige wijzigingen	9
5.1. <i>Minderjarige ondersteuners bij het gemeentelijk en briefstembureau</i>	9
5.2. <i>Digitale publicatie processen-verbaal onderzoek en beslissing geldigheid kandidatenlijsten en digitale publicatie besluit centrale stemopname</i>	10
5.3. <i>Specificering incompatibiliteit lidmaatschap (gemeentelijk) stembureaus</i>	10
5.4. <i>Maximum aantal kandidaten bij samenvoeging aanduidingen politieke groeperingen</i>	11
5.5. <i>Opening en verzegeling van de enveloppen met de processen-verbaal van de stembureaus door de burgemeester</i>	11
5.6. <i>Handelingen op zaterdagen</i>	12
5.7. <i>Uitoefening stemrecht niet-Nederlandse onderdanen van Europese lidstaten in de openbare lichamen</i>	12
5.8. <i>Vernietiging stembescheiden</i>	13
5.9. <i>Plaatsvervangende leden Kiesraad voor centraal stembureau</i>	13
5.10. <i>Verduidelijking modelnamen corrigenda</i>	14
5.11. <i>De verduidelijkte werkzaamheden van het centraal stembureau bij de uitslagvaststelling</i>	14
6. Financiële gevolgen en administratieve lasten	15
7. Consultatie	16
8. Inwerkingtreding	16

1. Inleiding

1.1. Achtergrond en aanleiding

In het voorliggende voorstel worden verscheidene onderwerpen op het terrein van verkiezingen geregeld. Na elke verkiezing wordt er een evaluatie uitgevoerd. Daaruit volgen veelal verbeterpunten voor het verkiezingsproces. De kleinere, beleidsarme en technische verbeterpunten die dit proces verbeteren en stroomlijnen zijn verzameld in dit wetsvoorstel. De voornaamste punten komen voort uit de evaluatie van de provinciale staten-, waterschaps-, eilandsraads- en kiescollegeverkiezingen van 15 maart 2023 en de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing van 23 november 2023. Bij het opstellen van het wetsvoorstel is ook op ambtelijk niveau om inbreng gevraagd aan de Kiesraad en de gemeente Den Haag vanwege de bij hen ondergebrachte taken in het verkiezingsproces. Om de wijzigingen te realiseren is aanpassing van de Kieswet vereist.

1.2. De hoofdlijnen van het wetsvoorstel

Alhoewel de meeste onderdelen in dit wetsvoorstel geen verband met elkaar houden, zijn er een aantal overkoepelende thema's aan te wijzen. Deze thema's zijn: het kiescollege niet-ingezetenen, briefstemmen voor kiezers buiten Nederland en identificatie van de kiezer in het verkiezingsproces. De wijzigingen die minder technisch en meer beleidsmatig van aard zijn, worden per thema toegelicht in het algemeen deel van deze memorie van toelichting. Dat gebeurt in de paragrafen 2, 3, en 4. In paragraaf 5 komen een aantal wetswijzigingen aan bod die niet louter technisch zijn.

2. Het kiescollege niet-ingezetenen

2.1. Inleiding

Op 15 maart 2023 heeft er voor het eerst een verkiezing plaatsgevonden van het kiescollege niet-ingezetenen (hierna: KCNI). Het KCNI is in het leven geroepen om kiezers die niet in een provincie wonen – oftewel de Nederlanders die in het buitenland wonen – een stem te geven in de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer. Alhoewel de verkiezing van het KCNI in het algemeen goed is verlopen, blijkt uit de evaluatie dat er ruimte voor verbetering is. Daaruit volgen de volgende verbeterpunten.

2.2. Benoemingsbrieven KCNI

Nadat het centraal stembureau de uitslag vaststelt van de verkiezing van de leden van het KCNI, moeten de leden die zijn verkozen ingelicht worden dat zij benoemd zullen worden als lid. Zij moeten vervolgens aangeven of ze deze benoeming aanvaarden of niet. In de eerste vergadering na de verkiezing komen de leden die de benoeming aanvaarden bijeen en worden zij benoemd. De burgemeester van Den Haag, krachtens de Kieswet medeverantwoordelijk voor de kiezers in het buitenland en het KCNI, heeft aangegeven dat de in de Kieswet opgenomen termijn tussen het versturen van de benoemingsbrief en de eerste vergadering van het KCNI te kort is gebleken.¹ Sinds de introductie van de nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen mag de uitslag niet eerder dan achtste dag na de verkiezing vastgesteld worden.² Na de uitslagvaststelling kunnen de benoemingsbrieven verstuurd worden. Na de verkiezingsdag op 15 maart 2023 vond de uitslagvaststelling plaats op vrijdag 24 maart. De eerste vergadering van het KCNI, waarin de leden beëdigd zouden worden, moest plaatsvinden op woensdag 29 maart 2023. Dit betekende dat de benoemde leden relatief kort de tijd hadden om hun benoemingsbrief te ontvangen, daar

---

¹ *Kamerstukken II 2023/24*, 35165, nr. 61, bijlage 'Gemeente Den Haag Advies Kiescollege nietingezetenen 2023'.

² Zie *Kamerstukken II 2019/20*, 35489, nr. 3, par. 2.5.4.3.

kennis van te nemen, en daarop te reageren. Het ging hier om enkele dagen, terwijl de Kieswet een termijn van tien dagen gunt aan de benoemde om op de benoemingsbrief te reageren.³

Ook de digitale bezorging van de benoemingsbrieven is niet vlekkeloos verlopen. Die digitale bezorging verliep via de berichtenbox van MijnOverheid.nl.⁴ Voor de berichtenbox moesten de kandidaten zich abonneren op het berichtenverkeer van de gemeente Den Haag. 21 van de 25 benoemde kiescollegeleden hadden aangegeven hun benoemingsbrief te willen ontvangen via MijnOverheid.nl; zes benoemde leden bleken echter hiervoor niet het benodigde (gratis) abonnement te hebben.

Als oplossing voor beide problemen regelt het voorliggende wetsvoorstel dat de termijn tussen de vaststelling van de uitslag en de eerste vergadering langer is. Op dit moment is in de Kieswet aangesloten bij de termijn die geldt voor de provinciale staten, de algemene besturen en de gemeenteraden.⁵ Dit wetsvoorstel wijzigt dat naar de 14^e dag na de vaststelling van de uitslag. Deze termijn biedt namelijk de mogelijkheid om de leden wiens benoemingsbrief niet is bezorgd te contacteren en dit gebrek te herstellen. Bovendien omvat de nieuwe termijn van veertien dagen de volledige wettelijke tien dagen termijn. Hierdoor kan met zekerheid worden aangenomen dat, als de benoemde niet binnen tien dagen een melding doet van de aanname van zijn benoeming, hij wordt geacht de benoeming niet te hebben aangenomen. Deze wijziging leidt niet tot een latere verkiezing of eerste samenkomst van de Eerste Kamer. Die termijn wordt namelijk niet aangepast en de eerste vergadering valt ruim voor de verkiezingsdag van de Eerste Kamer. De eerste vergadering van het KCNI zal op z'n vroegst 22 dagen na de verkiezingsdag van het KCNI zijn en de verkiezingsdag van de Eerste Kamer is ca. 2 maanden na de verkiezingsdag van het KCNI.

2.3. *Aanpassing bekendmakingstermijn aantal geregistreerde kiezers voor kiescollege niet-ingezetenen*

Een andere wijziging betreffende het kiescollege niet-ingezetenen is de inkorting van de termijn voor het vaststellen van het aantal geregistreerde kiezers voor het KCNI. Het aantal geregistreerde kiezers bepaalt het aantal zetels van het KCNI en heeft invloed op de stemwaarde van de leden van het KCNI voor de verkiezing van de Eerste Kamer. De gemeente Den Haag, verantwoordelijk voor de ondersteuning van het KCNI en de registratie van de kiezers in het buitenland, moet het aantal geregistreerde kiezers vaststellen. Voor het bepalen van het zetelaantal van het KCNI moet dit vijf weken voor de verkiezing.⁶ Voor het bepalen van de stemwaarde is dit 34 dagen.⁷ De Wet KCNI respectievelijk de Kieswet wijzen dus twee verschillende momenten aan waarop het aantal geregistreerde kiezers moet worden vastgesteld, met daartussen één dag verschil. Op deze verschillende momenten kan echter niet een ander getal bekend worden gemaakt, omdat het aantal geregistreerde kiezers hetzelfde moet zijn gebleven, aangezien de termijn voor de kiezer om zich te registreren is verstreken. Om dit beter weer te geven regelt het voorliggende wetsvoorstel dat het aantal geregistreerde kiezers ter bepaling van het aantal zetels van het KCNI gelijk is aan het aantal geregistreerde kiezers voor de vaststelling van de stemwaarde van de leden van het KCNI.

Het voorgaande betekent dat het aantal geregistreerde kiezers één keer wordt vastgesteld, namelijk vijf weken voor de verkiezing van het KCNI. Er is echter ook aanleiding om deze vijf weken in te korten tot drie weken. Een (potentiële) kiezer heeft tot zes weken voor de verkiezing om zich te registreren. Dat betekent dat in de huidige situatie de gemeente Den Haag één week heeft om de laatste registraties te verwerken. In deze laatste week kunnen nog fouten worden gemaakt, zoals onterechte afwijzingen van registratieverzoeken, die daarna nog hersteld moeten worden. Het komt dus voor dat er wijzigingen plaatsvinden in het aantal geregistreerde kiezers ná

---

³ Artikel V 2 Kieswet.

⁴ Zie *Kamerstukken II* 2021/22, 36071, nr. 3, p. 15-16 voor waarom dit middel gekozen is.

⁵ Artikel Pa 1 en C 4 Kieswet en artikel 14 Wet kiescollege niet-ingezetenen.

⁶ Artikel 5 Wet KCNI.

⁷ Artikel Ua 4 Kieswet.

de dag vijf weken voor de verkiezing van het KCNI. Dit is ook gesignaleerd bij de evaluatie van de verkiezing van het KCNI van 2023.⁸ Om de laatste registraties mee te nemen in de vaststelling van het aantal registraties – waarop het aantal zetels en de stemwaarde wordt gebaseerd – acht het kabinet het wenselijk om de gemeente Den Haag meer tijd te gunnen. Tegelijkertijd adviseert de Kiesraad niet te laat het aantal geregistreerde kiezers vast te stellen, zodat tijdig bekend is wat het zetelaantal en de stemwaarde zijn.⁹ Het tijdig vaststellen van het aantal zetels en de stemwaarde is vanuit principieel oogpunt wenselijk; zo kent de kiezer de inrichting van het vertegenwoordigende orgaan waar hij voor stemt en de mate van invloed die het uitoefent. Daarnaast vraagt de media naar deze informatie zodat zij het publiek kunnen informeren. Om aan deze wens tegemoet te komen en om de gemeente Den Haag meer tijd te gunnen is er gekozen voor een termijn van drie weken voor de verkiezing om het aantal geregistreerde kiezers vast te stellen.

2.4. *Briefstembureaus KCNI-verkiezingen*

In het evaluatierapport van de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen van 15 maart 2023 is vastgesteld dat, anders dan bij de Tweede Kamer- en Europees Parlementsvierkiezingen, in de Kieswet niet de wettelijke taak voor de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bestaat om bij de verkiezing van het KCNI briefstembureaus in te stellen bij de Nederlandse vertegenwoordigingen in de landen Aruba Curaçao en Sint Maarten (hierna: CAS-landen).¹⁰ Dit wetsvoorstel geeft de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de wettelijke taak om ook voor de verkiezing van het KCNI briefstembureaus in te stellen bij de Nederlandse vertegenwoordigingen in de CAS-landen.

Normaal gesproken versturen de Nederlandse vertegenwoordigingen, evenals de Nederlandse ambassades en consulaten, de briefstemmen door naar de gemeente Den Haag. Dit is echter in de praktijk van het Caribisch deel van het Koninkrijk niet gemakkelijk gebleken in verband met het ontbreken van frequente diplomatieke postverzendingen.¹¹ Het ligt daarom voor de hand om ook voor de verkiezing van het KCNI de wettelijke taak te creëren voor de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om briefstembureaus in te stellen bij de Nederlandse vertegenwoordigingen in de CAS-landen.

Een bijkomend voordeel daarvan is dat ook een specifieke uitslag per land beschikbaar zal zijn. Gebleken is dat hiervoor ook belangstelling bestaat bij de bevolking en de plaatselijke media. Ook kan het helpen de betrokkenheid van inwoners en de bekendheid van deze verkiezing in deze landen te vergroten.

3. Briefstemmen

3.1. *Opening van enveloppen door stembureauleden*

Op dit moment bepaalt de Kieswet dat de ontvangen enveloppen met briefstembescheiden worden geopend door de voorzitter van het briefstembureau. Dit blijkt in de praktijk niet uitvoerbaar. Zo waren er bij de Tweede Kamerverkiezing in 2023 meer dan 68.000 briefstemmen. Deze kunnen onmogelijk door één persoon worden geopend. Daarom bepaalt het wetsvoorstel dat de enveloppen worden geopend door de leden en ondersteuners. De gemeente Den Haag, verantwoordelijk voor het briefstembureau voor de kiezers in het buitenland, heeft aangegeven deze wijziging wenselijk te vinden.

⁸ *Kamerstukken II 2023/24*, 35165, nr. 61, bijlage 'Evaluatie van de provinciale staten en waterschapsverkiezingen', p. 29.

⁹ *Kamerstukken II 2023/24*, 35165, nr. 61, bijlage 'Kiesraad Evaluatie verkiezing kiescollege nietingezetenen', p. 5.

¹⁰ *Kamerstukken II 2023/24*, 35165, nr. 61, bijlage 'Evaluatie van de provinciale staten en waterschapsverkiezingen', p. 30.

¹¹ *Kamerstukken II 2023/24*, 35165, nr. 61, bijlage 'Evaluatie van de provinciale staten en waterschapsverkiezingen', p. 30.

3.2. *Locatie briefstembureau in Nederland*

Met de introductie van de nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen is ook bepaald dat een briefstembureau in Nederland buiten de grenzen van de instellende gemeente mag zijn gelegen.¹² In dit wetsvoorstel wordt een inconsistentie in de Kieswet, waardoor het leek alsof het briefstembureau in de eigen gemeente moet zijn ingesteld, weggenomen.¹³ Het verdient daarbij vermelding dat de burgemeester van de gemeente die het briefstembureau instelt dat in overeenstemming doet met de burgemeester van de gemeente waar het briefstembureau zich bevindt. De bevoegdheid van de burgemeester om de openbare orde te handhaven binnen de gemeentegrenzen blijft ongewijzigd.

3.3. *Digitaal toesturen vervangend briefstembewijs CAS*

Met de definitieve invoering van het nieuwe stembiljet voor kiezers in het buitenland is het ook mogelijk geworden om een vervangend briefstembewijs per e-mail te ontvangen.¹⁴ Dit is mogelijk gemaakt, omdat postbezorging in het buitenland niet altijd even betrouwbaar is. Een vervangend briefstembewijs zou per post te laat aan kunnen komen. Door dit per e-mail te versturen, is dit probleem opgelost. De geadresseerde retourenveloppe, en enveloppe voor het stembiljet worden nog wel per post verstuurd, maar mochten deze onverhoopt niet aankomen of kwijt raken, dan kan de kiezer daar zelf in voorzien. Door te voorzien in digitale versturing van het briefstembewijs krijgt de kiezer de mogelijkheid om te beschikken over stembescheiden (briefstembewijs en het stembiljet, dat al digitaal wordt verstuurd) die hij niet zelf kan regelen. Voor degene die dat wil, blijft het mogelijk om de stembescheiden per post te verkrijgen.

Nu er ervaring is opgedaan met het digitaal versturen van het vervangend briefstembewijs en er waarborgen zijn om dubbel stemmen te voorkomen (zie hierna), acht het kabinet het opportuun om niet alleen het vervangend briefstembewijs per e-mail te versturen, maar ook het reguliere briefstembewijs. De gemeente Den Haag, die verantwoordelijk is voor de verzending van de briefstembewijzen, heeft dit ook geadviseerd.¹⁵ Zo worden er drukwerk- en portokosten bespaard, en wordt de ervaring van het stemmen voor de kiezer verbeterd.

De invoering van het digitale briefstembewijs zal worden gewijzigd in het Kiesbesluit. Als onderdeel van deze brede wijziging moet op het niveau van de Kieswet voor het vervangend briefstembewijs geregeld worden dat de kiezers die in de CAS-landen wonen hun vervangend briefstembewijs ook per e-mail kunnen krijgen. Deze uitzondering bestaat nu vanwege de praktijk waarbij deze kiezers hun briefstem ophalen bij de vertegenwoordiging en ook daar direct uitbrengen. Deze praktijk kan blijven bestaan naast het ontvangen van het digitale briefstembewijs, maar hoeft niet meer verplicht worden voorgeschreven door de wet.

Het digitaal toesturen van het (vervangend)¹⁶ briefstembewijs is veilig. Om te voorkomen dat een briefstembewijs meerdere malen wordt geprint zijn ze voorzien van een uniek nummer, dat één keer kan worden gebruikt. Bovendien kan een kiezer niet tegelijkertijd een briefstem versturen naar het briefstembureau in Den Haag en een briefstembureau in één van de CAS-landen. Het briefstembewijs bevat namelijk een code voor het land waar de briefstem zal worden uitgebracht. Kiezers in de CAS-landen krijgen hun briefstembewijs via de vertegenwoordiging van Nederland in dat land, en worden geacht daar ook hun briefstembewijs in te leveren. Kiezers in de rest van de wereld sturen hun stem naar de gemeente Den Haag, eventueel via de plaatselijke ambassade. Als een kiezer een briefstem stuurt naar een land dat hem niet is toegewezen, dan wordt dit

---

¹² Zie voor een toelichting op deze bepaling *Kamerstukken II 2021/22*, 35489, nr. 8, p. 48.

¹³ Inconsistentie tussen E 5, eerste lid en N 15, tweede lid Kieswet.

¹⁴ *Stb.* 2022, nr. 254.

¹⁵ *Kamerstukken II 2023/24*, 35165, nr. 61, bijlage 'Gemeente Den Haag Advies Kiescollege nietingezetenen 2023'.

¹⁶ In deze alinea wordt gesproken over het briefstembewijs, maar de informatie is ook van toepassing op het vervangend briefstembewijs, wat hetgeen is dat met deze wet gewijzigd wordt.

opgemerkt door het briefstembureau. Deze neemt vervolgens contact op met het land waar de briefstem wel naartoe had moeten gaan. Als de briefstem (de code) daar nog niet is gebruikt wordt de briefstem toegelaten en wordt de code in het andere land geblokkeerd. Zo kan er niet dubbel gestemd worden. De database van briefstembewijzen waarin alle geldige en ongeldige codes zijn opgenomen, staan op lokale servers, die niet verbonden zijn met het internet. Overigens zijn er per verkiezing slechts enkele voorbeelden van briefstemmen die niet naar het 'juiste' briefstembureau worden gestuurd. De gemeente Den Haag moet controleren of alle registraties een ander e-mailadres hebben. Bij eventuele (abusievelijke) dubbelingen zou namelijk een kiezer kunnen stemmen met een briefstembewijs waardoor het briefstembewijs van een ander ongeldig wordt. Deze relatief eenvoudige check moet dit voorkomen.

3.4. *Inleverlocaties briefstemmen in Aruba, Curaçao en Sint Maarten*

Naar aanleiding van de EP-verkiezing in 2019 heeft het kabinet destijds geconcludeerd dat het aantal Nederlanders dat zich in de CAS-landen registreert om te stemmen bij de Europees Parlementsverkiezing, laag is.¹⁷ Daarop is overlegd met de CAS-landen over de toegankelijkheid van de EP-verkiezingen in de CAS-landen. Daarbij is vooral ingezet op het vergroten van het aantal ingeschreven kiezers uit deze landen door middel van extra communicatie. Bij de EP-verkiezing in 2024 waren er 2.752 kiezers in de CAS-landen geregistreerd. Dat is een stijging ten opzichte van de voorgaande EP-verkiezingen, maar tegelijkertijd laag ten opzichte van het aantal inwoners. Bij de evaluatie van de EP-verkiezing is daarom het voornemen uitgesproken om het aantal briefstembureaus in de CAS-landen uit te breiden om zo de drempel voor de kiezers in de CAS-landen om deel te nemen aan de EP-verkiezingen te verlagen.¹⁸ Dat is uiteraard niet de enige manier om de opkomst te bevorderen. Er zal nog verder onderzoek gedaan worden naar de drempels die kiezers in de CAS-landen ervaren. Opkomstbevordering blijft onderwerp van gesprek met de CAS-landen.

Het verhogen van het aantal plekken waar kiezers hun stem kunnen deponeren in de CAS-landen kan, vooruitlopend op het onderzoek, nu al geregeld worden in de wet. Het kabinet kiest er echter voor om het voornemen om meer briefstembureaus te realiseren anders vorm te geven. Het is namelijk niet mogelijk om "briefstembureaus" te realiseren in de CAS-landen. De Kieswet is geen Rijkswet en daarmee niet van toepassing in de CAS-landen. Daarom worden de kiesgerechtigden in die landen beschouwd als kiezers in het buitenland. Briefstembureaus zijn formele organen met wettelijke taken en bevoegdheden. Het instellen daarvan in de CAS-landen verdraagt zich niet met de inrichting van het Koninkrijk en de verhoudingen tussen de verschillende landen.

Er hoeven echter geen volwaardige briefstembureaus ingesteld te worden om de opkomst te verhogen. Het doel is om de afstand tussen kiezer en de plek waar die persoon diens briefstem afgeeft te verkleinen. Daarvoor kunnen ook locaties worden ingesteld waar geen identiteitsbewijs wordt gecontroleerd, en waar ook geen stemmen geteld worden, en de kiezer slechts zijn retourenveloppe, met daarin zijn briefstem, deponeert. Deze enveloppen worden daarna naar het briefstembureau op de vertegenwoordiging gebracht waar de identificatie van de kiezer en het tellen plaatsvindt. Het voorliggende wetsvoorstel regelt de grondslag voor deze locaties. Het wetsvoorstel biedt daarnaast ook een delegatiegrondslag voor de regering om per AMvB (in het Kiesbesluit) nadere regels te stellen omtrent deze locaties. Het kabinet is voornemens daarin te regelen dat kiezers die de stembescheiden per mail hebben ontvangen bij dit punt ook gebruik kunnen maken van een computer en printer om hun stembescheiden te printen, het stembiljet ter plekke in te vullen, en vervolgens te deponeren. Kiezers die de stembescheiden thuis per post hebben ontvangen kunnen dit punt gebruiken om hun briefstem uit te brengen.

---

¹⁷ *Kamerstukken II* 2018/19, 35165, nr. 9, bijlage 'Evaluatie van de verkiezingen van provinciale staten, waterschapsbesturen, eilandsraden, kiescolleges en Europees Parlement (20 maart 2019 en 23 mei 2019)'.

¹⁸ *Kamerstukken II* 2024/25, 35165, nr. 86, p. 7.

Daarnaast zal in het Kiesbesluit worden aangesloten bij de bestaande eisen voor veilig vervoer en opslag. Deze eisen staan reeds in het Kiesbesluit. Een van deze eisen is dat er steeds ten minste twee personen bij de transportbox (waarin de enveloppen met briefstemmen worden bewaard) moeten zijn. Daarom zal een inleverlocatie ook bemenst moeten worden door ten minste twee personen. Omdat er geen formele taken (controleren kiesgerechtigheid kiezer, tellen stemmen, etc.) worden verricht, is het niet nodig om een proces-verbaal op te stellen. Daarom is het ook niet nodig dat de personen die de inleverlocatie bemensen benoemd worden. Dat wil niet zeggen dat er geen rekenschap kan worden gegeven over de inleverlocaties. De inleverlocaties staan ten dienste van het briefstembureau op de vertegenwoordigingen in de CAS-landen. Zij kunnen in hun proces-verbaal eventuele onregelmatigheden en bijzonderheden vermelden. De regering is voornemens het model in de Kiesregeling voor het proces-verbaal van de stemming bij een briefstembureau (model N 29-1) hierop aan te passen.

Afhankelijk van de situatie ter plekke en in overleg met vertegenwoordigingen in de CAS-landen zal worden gekeken waar en hoeveel inleverlocaties worden ingesteld. Het zal gaan om enkele inleverlocaties per land. Bij het bepalen van de locatie moet gedacht worden aan plekken die voor veel kiezers centraal ligt. Het verdient daarbij de voorkeur dat de inleverlocaties zich bevinden op een locatie die bekend is bij kiezers, bijvoorbeeld een overheidsgebouw of een ontmoetingsplek.

Alhoewel de aanleiding van het creëren van de bevoegdheid tot het instellen van inleverlocaties de lage opkomst van de EP-verkiezingen is, kan de bevoegdheid voor elke verkiezing (waarvoor briefstembureaus in de CAS-landen worden ingesteld) worden ingezet. Het ligt echter veeleer in de rede om de inleverlocaties in te stellen bij de EP-verkiezingen dan bij de TK- en KCNI-verkiezingen, omdat er voor de EP-verkiezingen meer kiesgerechtigden zijn. Ik ben daarom voornemens de nieuwe bevoegdheid voor de EP-verkiezing van 2029 in te zetten en daarna te evalueren of dit ook nodig is voor de TK- en KCNI-verkiezingen.

Het kabinet meent dat deze invulling recht doet aan het oorspronkelijke voornemen om meer briefstembureaus te realiseren, en het daarachterliggende doel om de opkomst te verhogen, enerzijds, en de verhoudingen tussen de landen anderzijds.

4. Identificatie in het verkiezingsproces

4.1. Geldigheid ID-bewijs

In de brief aan de Tweede Kamer van 9 april 2010 over de evaluatie van de gemeenteraadsverkiezingen is de toenmalige staatssecretaris van BZK ingegaan op de identificatieplicht bij het stemmen.¹⁹ De gemeenteraadsverkiezingen van 2010 waren de eerste verkiezingen waarbij een identiteitsbewijs (Nederlands paspoort, identiteitskaart, of rijbewijs) moest worden getoond bij het stemmen. Daarbij is toen de oproep gedaan om een uitzondering op de identificatieplicht te maken door toe te staan dat niet langer dan vijf jaren verlopen paspoorten, Nederlandse identiteitskaarten of rijbewijzen, kunnen worden gebruikt ter identificatie als kiesgerechtigde. Dit omdat een aantal kiesgerechtigden mogelijk niet zou beschikken over een geldig identiteitsbewijs, zoals personen die geen behoefte hebben aan een geldig identiteitsbewijs.

Met de op 20 januari 2024 vervallen "Regeling aanwijzing aanvullende documenten identificatieplicht Kieswet" werd in deze behoefte voorzien.²⁰ Dat betekende dat een verlopen identiteitsbewijs, dat niet langer dan vijf jaar verlopen was, kon worden gebruikt bij het stemmen en bij het geven van een onderhandse volmacht. Destijds is ook aangekondigd dat de oude regeling een tijdelijke voorziening betrof en dat onderzoek zou plaatsvinden naar een voorziening met een permanent karakter. Met dit wetsvoorstel worden de regels rondom de identificatieplicht bij het stemmen permanent geregeld.

---

¹⁹ *Kamerstukken II 2009/10, 31142, nr. 21.*

²⁰ *Stcrt, 2019, 1304.*

Een voordeel van de mogelijkheid om met een verlopen identiteitsbewijs te kunnen stemmen is dat het de toegankelijkheid van het verkiezingsproces vergroot. Het is voor burgers dan mogelijk om te kunnen stemmen met een (onlangs) verlopen identiteitsdocument wanneer er (nog) geen mogelijkheid is geweest om een nieuw identiteitsbewijs aan te vragen of als hier lange wachttijden voor zijn. Anderzijds moet iedere burger zich volgens de Wet op de identificatieplicht met een geldig identiteitsbewijs kunnen identificeren. Het kabinet acht het desondanks van belang dat kiezers hun stem kunnen uitbrengen bij een verkiezing als hun identiteitsbewijs onlangs is verlopen. Het permanent vastleggen van deze mogelijkheid in dit wetsvoorstel biedt tevens de kans om het maximaal aantal jaar dat een identiteitsbewijs verlopen mag zijn te heroverwegen en onderzoeken.

Uit opgevraagde data van de Rijksdienst voor Identiteitsgegevens (RvIG) blijkt dat de meeste mensen met een ongeldig identiteitsbewijs, een identiteitsbewijs hebben dat 0 tot 3 maanden is verlopen.²¹ Het aantal personen dat een identiteitsbewijs heeft dat meer dan 3 maanden is verlopen, is laag. Bij de Europees Parlementsverkiezing van 2024 ging het om ca. 0,07% van het electoraat. Bovendien daalt, naar mate het identiteitsbewijs langer is verlopen, het aantal personen zonder geldig identiteitsbewijs sterk. Dit geeft aan dat de meeste personen die een verlopen identiteitsbewijs bezitten, na drie maanden weer een geldig identiteitsbewijs in bezit hebben. Het gaat in deze telling om personen die naast een ongeldig identiteitsbewijs geen ander geldig identiteitsbewijs bezitten. Wel is het mogelijk dat de personen in deze telling in het bezit zijn van een geldig Nederlands rijbewijs.

Daarnaast moet rekening worden gehouden met de paspoortpiek: vanaf 2024 tot en met 2028 verwacht de RvIG een stijging in het aantal aanvragen voor paspoorten en identiteitskaarten. Deze piek wordt veroorzaakt doordat in 2024 de eerste 10-jarige identiteitsbewijzen verlopen en omdat er tussen 2019 en 2024 weinig aanvragen zijn geweest. Door de paspoortpiek kan de wachttijd voor het aanvragen van nieuwe identiteitsbewijzen stijgen. Dit in overweging nemend acht het kabinet dat een identiteitsbewijs maximaal zes maanden verlopen mag zijn om ermee te kunnen stemmen redelijk.

Zoals eerder is aangegeven is de "Regeling aanwijzing aanvullende documenten identificatieplicht Kieswet" vervallen op 20 januari 2024. Aangezien op 6 juni 2024 de verkiezing van de voor Nederland te kiezen leden van het Europees Parlement plaatsvond, was het niet wenselijk dat zo kort voor deze verkiezing de regels omtrent de geldigheid van identiteitsdocumenten zouden wijzigen. Daarom is de regeling destijds verlengd (Regeling aanwijzing documenten vaststellen identiteit Kieswet 2024) tot 1-1-2025. Met het oog op de Tweede Kamerverkiezing op 29 oktober 2025 en de gemeenteraadsverkiezingen in maart van 2026 is opnieuw een tijdelijke regeling getroffen waardoor met een identiteitsbewijs dat maximaal 5 jaar is verlopen kan worden gestemd. Deze regeling zal worden ingetrokken wanneer dit wetsvoorstel in werking treedt.

De voorgestelde wijziging en de overwegingen die daaraan ten grondslag liggen, zoals hierboven beschreven, gelden nadrukkelijk niet voor de kiezers in het buitenland. Het identiteitsdocument dat zij met hun briefstem meesturen (in de vorm van een kopie), moet geldig zijn op de dag van de kandidaatstelling (44 dagen voor de stemming). Dit is een consequentie van de permanente registratie van kiezers in het buitenland.²² Vanwege het feit dat kiezers in het buitenland voor langere tijd buiten Nederland verblijven, is de kans aanzienlijk dat zij het Nederlanderschap verliezen. Daarmee zouden zij ook hun kiesgerechtigdheid verliezen. Om het Nederlanderschap, en daarmee de kiesgerechtigdheid, te controleren, eist de Kieswet dat een geldig identiteitsdocument wordt meegestuurd met de briefstem.

4.2. *Digitaal legitimeren voor verschillende aanvragen*

---

²¹ Het gaat in deze data alleen om Nederlandse paspoorten en identiteitskaarten.

²² *Kamerstukken II* 2015/16, 34384, nr. 3, i.h.b. par. 3.6.

Het is kabinetsbeleid om publieke diensten zoveel mogelijk elektronisch aan te bieden²³ (waarbij de papieren weg mogelijk blijft) en voor de toegang daartoe digitale identificatie (zoals DigiD) mogelijk te maken. Dat geldt ook voor onderdelen van het verkiezingsproces. Dit wetsvoorstel regelt dat de gemeenten de kiezer in staat moeten stellen om aanvragen in het kiesproces digitaal, bijvoorbeeld met DigiD, te doen. Een kiezer moet digitaal kunnen aanvragen: een kiezerspas (art. K 3), een vervangende stempas (art. J 8), een schriftelijke volmacht (art. L 8), een briefstembewijs indien de kiezer tijdelijk in het buitenland is (art. M 3), en de registratie als niet-Nederlandse onderdaan van een andere EU-lidstaat (art. Y 32). Veel gemeenten bieden al de mogelijkheid om deze aanvragen digitaal te doen, maar het kabinet acht het van belang dat elke kiezer over deze mogelijkheid beschikt. Bovendien wordt daarmee de administratieve last voor de burger verlaagd omdat het meesturen van een kopie van een identiteitsdocument dan niet meer nodig is. Het doen van een mondelinge of schriftelijke aanvraag blijft mogelijk.

Digitale aanvragen vergroten ook de toegankelijkheid van de verkiezingen. Voor sommige kiezers is het lastig om bij het gemeentehuis langs te gaan om een aanvraag te doen voor bijvoorbeeld een kiezerspas. Dat kan komen doordat deze kiezers bijvoorbeeld minder mobiel zijn, een visuele beperking hebben, of doordat een bezoek aan het gemeentehuis brengen vanwege een beperking te veel energie kost. Dat blijkt uit gesprekken tussen het ministerie van BZK en ervaringsdeskundigen en belangenorganisaties. Daarom is het beschikbaar maken van een digitale weg voor het aanvragen van de kiezerspas en vervangende stempas opgenomen in het Actieplan toegankelijk stemmen.²⁴ Bij het digitaal aanvragen van de stembescheiden bestaat wel de randvoorwaarde dat gemeenten hun website digitaal toegankelijk maken. Dit is al verplicht op grond van het Besluit digitale toegankelijkheid.²⁵ Het door gemeenten niet voldoen aan de toegankelijkheidsstandaarden wordt gemonitord waarbij de stand van de toegankelijkheid in een register te vinden is.²⁶ Aan gemeenten wordt ondersteuning geboden door (design)systemen en het informatiepunt DigiToegankelijk.²⁷

In het Actieplan toegankelijk stemmen staat ook dat in de Kieswet wordt vastgelegd dat iedere gemeente verplicht wordt om het aanvragen van een schriftelijke volmacht digitaal mogelijk te maken. Dat wordt in dit wetsvoorstel geregeld, met dien verstande dat digitale legitimatie niet nodig is; bij het aanvragen van een schriftelijke volmacht hoeft geen identiteitsbewijs overlegd te worden. Het vaststellen van de identiteit van de volmachtgever en de gemachtigde wordt immers gedaan via raadpleging van de BRP. Hiermee wordt geborgd dat diegene die geen identiteitsbewijs heeft alsnog voor zich kan laten stemmen. Het verdient bovendien vermelding dat een kiezer altijd zelf een digitaal verzoek kan indienen bij de gemeente om een andere kiezer schriftelijk te machtigen. De Kieswet bepaalt in artikel L 8 dat het verzoek wordt gedaan met een formulier. Dit formulier is voor eenieder beschikbaar en opgenomen in de Kiesregeling. Het formulier hoeft niet van de gemeente zelf afkomstig te zijn om gebruikt te worden. Die eis is namelijk nadrukkelijk verworpen met de introductie van de herziene Kieswet van 1989.²⁸

5. Overige wijzigingen

5.1. *Minderjarige ondersteuners bij het gemeentelijk en briefstembureau*

Het kabinet vindt het belangrijk dat jongeren zich bewust zijn van hun democratisch burgerschap.²⁹ Daarom wordt het via dit wetsvoorstel mogelijk dat het gemeentelijk- en

---

²³ Zie voor een overzicht van verschillende bronnen bijvoorbeeld *Kamerstukken II* 2018/19, 35261, nr. 3, p. 2, en recenter de Nederlandse Digitaliseringsstrategie bijlage 1206574 bij *Kamerstukken II* 2024/25, 26643, nr. 1366.

²⁴ *Kamerstukken II* 2024/25, 35165, nr. 89, bijlage 'Actieplan toegankelijk stemmen', p. 14-15.

²⁵ Zie artikel 3, eerste lid. De grondslag van deze bepaling is artikel 3 van de Wet digitale overheid.

²⁶ <https://www.digitoegankelijk.nl/toegankelijkheidsverklaring/status>

²⁷ DigiToegankelijk van het agentschap Logius.

²⁸ *Kamerstukken II* 1987/88, 20264, nr. 3, p. 68-69.

²⁹ Zie bijvoorbeeld *Kamerstukken II* 2023/24, 30184, nr. 39, p. 3-4.

briefstembureau ondersteuners in kunnen zetten vanaf zestien jaar. Door dit mogelijk te maken kunnen jongeren uit eigen beweging, via school, of als invulling van hun maatschappelijke stage, in aanraking komen met de verkiezingen. De verwachting is dat dit bijdraagt aan hun begrip van het verkiezingsproces en dat het een positief effect heeft op bereidwilligheid om te gaan stemmen. Bijkomend voordeel is dat gemeenten hierdoor een extra bron van vrijwilligers hebben. Deze bron is ook relatief makkelijk te bereiken via onderwijsinstellingen, waar de meeste zestien en zeventien jarigen immers onderwijs volgen.

Het inzetten van minderjarigen wijkt af van de hoofdregel van artikel E 4 Kieswet; namelijk dat de leden van de verschillende soorten stembureaus meerderjarig zijn. Deze afwijking is echter mogelijk omdat ondersteuners van het gemeentelijk en briefstembureau geen verantwoordelijkheid krijgen toebedeeld op grond van de Kieswet. De (meerderjarige) leden van het gemeentelijke stembureau blijven altijd eindverantwoordelijk; de Kieswet legt alleen taken op aan de leden en de voorzitter van het gemeentelijk stembureau. Denk hierbij aan het vaststellen van de uitslag op gemeentelijk niveau, het beoordelen van een mogelijke ongeldige stem en het controleren van de processen-verbaal van de stembureaus. De rol van een ondersteuner is louter praktisch van aard, bijvoorbeeld stembiljetten uitpakken, deze organiseren en ze tellen.

5.2. *Digitale publicatie processen-verbaal onderzoek en beslissing geldigheid kandidatenlijsten en digitale publicatie besluit centrale stemopname*

Het centraal stembureau onderzoekt in een zitting de ingeleverde kandidatenlijsten³⁰ en beslist in een andere zitting over de geldigheid van de kandidatenlijsten.³¹ Van de beide zittingen moet een proces-verbaal worden gemaakt,³² maar elektronische publicatie daarvan was nog niet verplicht. Dat wordt nu in dit voorstel geregeld. Vanwege de korte termijnen die spelen rondom de kandidaatstelling (beroep instellen tegen het ongeldig verklaren van de lijst moet binnen vier dagen)³³ is bepaald dat de publicatie onverwijld plaatsvindt.

Ook het besluit van het college van burgemeester en wethouders om een centrale stemopname te verrichten moet worden bekendgemaakt. De wijziging in het wetsvoorstel verduidelijkt dat het gaat om digitale publicatie in het gemeenteblad, conform artikel 2, achtste lid Bekendmakingswet. Het is belangrijk dat het college dit besluit publiceert. Zo kan een inwoner zich informeren over het stemproces in de eigen gemeente. Op basis daarvan kan de inwoner besluiten of, en zo ja naar welk stembureau hij gaat om het verkiezingsproces bij te wonen.

5.3. *Specificering incompatibiliteit lidmaatschap (gemeentelijk) stembureaus*

De huidige wettekst van artikel E 4, tweede lid, onderdeel b sluit uit dat een stembureau lid tevens lid is van 'het gemeentelijke stembureau, hoofdstembureau of centraal stembureau voor de desbetreffende verkiezing'. Dat is zo bepaald om te voorkomen dat een persoon in zijn hoedanigheid als lid van het gemeentelijk-, hoofd-, of centraal stembureau zijn functioneren als stembureau lid gaat controleren.³⁴ De huidige tekst zou echter zo gelezen kunnen worden dat stembureau leden bij dezelfde verkiezing nooit lid kunnen zijn van een gemeentelijk- of hoofdstembureau. Dit is echter wel mogelijk indien de twee functies in verschillende kieskringen worden uitgevoerd, omdat er dan geen sprake is van zelfcontrole. Hierop is de tekst aangepast.

Artikel E 8, tweede lid bepaalt hetzelfde als artikel E 4, tweede lid, maar dan voor gemeentelijke stembureaus. Ook hier geldt dat de huidige tekst zo kan worden gelezen dat dubbele functies in het geheel verboden zijn. De tekst wordt zo gewijzigd dat duidelijk is dat het lidmaatschap van een gemeentelijk stembureau uitgesloten is als dezelfde persoon ook lid is van een stembureau dat hij

---

³⁰ Artikel I 1 Kieswet.

³¹ Artikel I 4 Kieswet.

³² Artikel I 18 Kieswet.

³³ Artikel I 7 Kieswet.

³⁴ *Kamerstukken II* 2011/12, 33268, nr. 3, p. 22.

zou moeten controleren als lid van het gemeentelijk stembureau, of als hij lid is van het hoofdstembureau of centraal stembureau waarin hij zijn functioneren als gemeentelijk stembureau lid zou moeten gaan controleren. Het voorgaande geldt ook voor artikel E 12, tweede lid, onderdeel b, en voor artikel E 13, vierde lid.

De verduidelijking laat onverlet, dat het nog steeds niet mogelijk is om zowel lid van een stembureau als van het bijbehorende GSB te zijn. Deze combinatie is ook niet mogelijk als een lid van het GSB feitelijk niet de controle van het eigen stembureau doet. Dit valt namelijk niet achteraf te controleren en kan leiden tot schijn van vooringenomenheid.

5.4. *Maximum aantal kandidaten bij samenvoeging aanduidingen politieke groeperingen*

De Kieswet hanteert een maximum van vijftig kandidaten per lijst, tenzij de politieke groepering bij de vorige verkiezingen voor hetzelfde orgaan meer dan vijftien zetels heeft behaald, waarna het maximum wordt opgehoogd naar tachtig. Uit de wettekst blijkt niet duidelijk of bij een samenvoeging van aanduidingen van twee (of meer) groeperingen de behaalde zetels bij elkaar mogen worden opgeteld om te kwalificeren voor het maximum van tachtig kandidaten per lijst. Uit de parlementaire geschiedenis blijkt wel dat voor de maxima van vijftig en tachtig is gekozen vanuit de wens om meer ruimte te geven voor grote politieke verschuivingen.³⁵ Dat heeft vooral te maken met de ervaringen omtrent politieke groepering die bij een eerste verkiezing bijna het toenmalige maximum van dertig verkozen kandidaten haalden, of die vanuit een klein aantal fractieleiden een grote zetelwinst behaalden. Een samenvoeging van twee (of meer) politieke groeperingen kan tot eenzelfde grote politieke verschuiving leiden, daarom is er nu voor gekozen om bij het optellen van deze zetels een maximum van tachtig kandidaten toe te staan. Bovendien wordt voor de lijstnummering bij een samenvoeging van aanduidingen van politieke groeperingen het aantal stemmen van de vorige verkiezingen bij elkaar opgeteld.³⁶

5.5. *Opening en verzegeling van de enveloppen met de processen-verbaal van de stembureaus door de burgemeester*

Ter verslaglegging van de stemming in het stemlokaal en het tellen van de stemmen stelt het stembureau een proces-verbaal op. Dit proces-verbaal wordt gecontroleerd door het gemeentelijk stembureau, die op basis van de controle kan beslissen de stemmen te hertellen of het aantal kiezers opnieuw vast te stellen. Het proces-verbaal moet echter wel eerst bij het gemeentelijk stembureau terecht komen. De Kieswet bepaalt dat het stembureau het proces-verbaal, samen met de sleutel voor de transportbox waarin de stembescheiden worden vervoerd, in een verzegelde enveloppe doet. Deze enveloppe wordt overgedragen aan de burgemeester. Vervolgens bewaart de burgemeester de enveloppen van alle stembureaus in de gemeente, om ze daarna over te dragen aan het gemeentelijk stembureau.

In de praktijk kan het voorkomen dat er een deel van het proces-verbaal per abuis ontbreekt. Onder de huidige regelgeving kan het gemeentelijke stembureau hier pas de volgende dag achter komen. Tussen het verzegelen van de enveloppe met het proces-verbaal en de sleutel en het openen van de enveloppe door het gemeentelijk stembureau, vindt namelijk geen extra controle plaats. Het ontbreken van een deel van het proces-verbaal kan dus pas de volgende dag worden hersteld. Gemeenten geven daarom aan dat ze behoefte hebben aan een extra controlemoment. Het meest geschikte moment daarvoor is wanneer de verzegelde enveloppe wordt overgedragen aan de burgemeester.

Het kabinet kan zich in dit voorstel vinden. Het verkiezingsproces moet controleerbaar én uitvoerbaar zijn. Het is daarom essentieel dat de gemeentelijke stembureaus, die de stembureaus controleren, een volledig proces-verbaal hebben. Het is daarbij praktischer en beter uitvoerbaar

---

³⁵ Zie *Kamerstukken II* 2008/09, 30569, nr. 14, en *Handelingen II* 2008/09, nr. 91, p. 7125-7140 (i.h.b. pp. 7127-7129).

³⁶ Artikel I 14, tweede lid Kieswet.

als er bij de overdracht aan de burgemeester al gecontroleerd wordt of het proces-verbaal compleet is. Bij de overdracht is de voorzitter of een lid van het stembureau aanwezig, deze kan dan toelichten waarom het proces-verbaal incompleet is, of het gebrek herstellen.

Wat nadrukkelijk niet gecontroleerd mag worden is de inhoud van het proces-verbaal. Het proces-verbaal wordt ondertekend door de leden van het stembureau en zij dragen dan ook verantwoordelijkheid voor de verslaglegging. Het corrigeren van het proces-verbaal is een bevoegdheid van het gemeentelijk stembureau. De voorzitter van het stembureau en de burgemeester kunnen derhalve geen correcties aanbrengen op het proces-verbaal. Dat zou zich niet verhouden tot het systeem dat met de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen is geïntroduceerd.³⁷ Deze wet had tot doel het transparanter en controleerbaarder maken van de verkiezingen. Daartoe is het gemeentelijk stembureau in het leven geroepen die de stembureaus controleert en corrigeert.

Indien de burgemeester het nodig acht om de enveloppe te openen en daartoe de verzegeling te verbreken, ligt het in de rede om na de controle de enveloppe weer te verzegelen. Er moet immers worden gegarandeerd dat het proces-verbaal tijdens de opslag onaangetast blijft. Dat de enveloppe is geopend en gecontroleerd moet naar de mening van het kabinet worden genoteerd in het overdrachtsdocument dat de burgemeester op grond van het Kiesbesluit moet overleggen aan het gemeentelijk stembureau. Hierin legt hij immers verantwoording af over het transport en de opslag van de enveloppe. Indien dit wetsvoorstel tot wet verheven wordt, zal die verplichting worden opgenomen in het Kiesbesluit. Het overdrachtsdocument en de daarbij behorende bepalingen zijn namelijk onderwerp van regeling in het Kiesbesluit.

5.6. *Handelingen op zaterdagen*

Het verkiezingsproces kent veel verschillende termijnen en momenten waarop bepaalde handelingen moeten plaatsvinden. In sommige gevallen kan het openbaar gezag bepalen wanneer een bepaalde handeling moet plaatsvinden. De Kieswet bepaalt dat de handeling dan niet mag plaatsvinden op een zaterdag, zondag, of feestdag. Het kan echter in het belang van het democratische verkiezingsproces zijn om zo snel mogelijk helderheid te hebben over bepaalde zaken. Het uitsluiten van zaterdagen kan dit in de weg zitten. Daarom regelt het voorliggende wetsvoorstel dat zaterdagen wel kunnen worden aangewezen als dagen waarop bepaalde handelingen in het verkiezingsproces kunnen plaatsvinden. Dit is al eens gebeurd met de Tweede Kamerverkiezing in 2023. Toen heeft de Tweede Kamer, naar aanleiding van het voorstel van de commissie voor het onderzoek van de geloofsbrieven,³⁸ opdracht gegeven om in de gemeente Tilburg op zaterdag vier stembureaus te hertellen. Het kabinet benadrukt dat deze mogelijkheid wordt gecreëerd voor uitzonderingen. Bij een regulier verkiezingsproces zullen geen handelingen op zaterdagen plaatsvinden.

5.7. *Uitoefening stemrecht niet-Nederlandse onderdanen van Europese lidstaten in de openbare lichamen*

De kiezers van de andere Europese lidstaten (de zogenaamde 'mobiele EU-burger') die in Nederland wonen kunnen in Nederland stemmen voor de Nederlandse afvaardiging voor het Europees Parlement. Zij moeten dan echter wel verklaren niet te zullen stemmen voor de afvaardiging van het land waar zij staatsburger van zijn. Dit wordt vervolgens gecorrespondeerd met de EU-lidstaat van de kiezer, die de kiezer schrapt uit de registratie voor de desbetreffende verkiezing. De Kieswet eist ook dat de mobiele EU-burger in het Europese deel van Nederland woont. Deze eis is echter overbodig en wordt daarom in het wetsvoorstel geschrapt. De openbare lichamen stemmen namelijk ook voor de Nederlandse afvaardiging voor het Europees Parlement. De mobiele EU-burgers die ingezetenen zijn van de openbare lichamen kunnen daar in het vervolg dus ook hun stemrecht uitoefenen.

³⁷ Zie voor de NPVV Stb. 2022, 292. en *Kamerstukken* 35489.

³⁸ *Kamerstukken II* 2023/24, 35165, nr. 66.

5.8. Vernietiging stembescheiden

Alle stembureaus stellen een proces-verbaal op van de zitting van het stembureau. Hierin leggen ze vast wat er tijdens de zitting is gebeurd, wat de eventuele ingebrachte bezwaren waren, en het aantal kiezers en stemmen. Deze processen-verbaal worden uiteindelijk vernietigd. De Kieswet maakt hier echter abusievelijk een onderscheid tussen processen-verbaal van gemeenten die een centrale stemopname (CSO) en die een decentrale stemopname (DSO) verrichten.

Elk stembureau telt op de avond van de verkiezingsdag op lijstniveau. Als er in de gemeente een CSO plaatsvindt wordt er de volgende dag door het gemeentelijk stembureau (GSB) geteld op kandidaatsniveau. Als er geen CSO plaatsvindt, maar een DSO, telt het stembureau zelf op kandidaatsniveau. Het GSB controleert in beide gevallen de processen-verbaal van de stembureaus. Bij een DSO komt het voor dat het GSB constateert dat het proces-verbaal van het stembureau volledig correct is. In dat geval hoeft het GSB de gegevens zoals bezwaren niet te noteren in het eigen proces-verbaal. Het hoofdstembureau of het centraal stembureau moet deze echter wel kunnen controleren. Daarom moeten alle processen-verbaal van alle stembureaus naar het hoofdstembureau of het centraal stembureau worden gestuurd. Bij een CSO worden alle gegevens van het proces-verbaal van het stembureau sowieso overgenomen in het proces-verbaal van het GSB. Daarom hoeven de processen-verbaal van de stembureaus niet naar het hoofdstembureau of centraal stembureau te worden overgebracht. Deze blijven dan in het bezit van de burgemeester. De Kieswet biedt nu echter geen kaders voor het vernietigen van deze overgebleven processen-verbaal³⁹. Dat wordt in het voorliggende wetsvoorstel wel geregeld. Deze processen-verbaal zitten samen met de sleutel van de transportbox in een verzegelde enveloppe. De sleutel zelf hoeft niet vernietigd te worden. Deze moet vlak voor de vernietiging uit de verzegelde enveloppe worden gehaald en daarvoor moet de verzegeling worden doorbroken. Voor het doorbreken van een verzegeling is een grondslag nodig. Het wetsvoorstel bevat deze grondslag.

In de tussentijd informeren het ministerie van BZK en de Kiesraad, na overleg, de gemeenten dat ze deze processen-verbaal kunnen vernietigen. Zij moeten daarbij dan wel de wettelijke bewaartermijn van drie maanden na de toelating van de gekozenen in acht nemen om eventueel strafrechtelijk onderzoek mogelijk te maken. Bovendien moeten zij een proces-verbaal van de vernietiging opmaken. Deze voorwaarden sluiten aan bij de huidige wettelijke bepalingen.

Dit wetsvoorstel uniformeert tevens de vernietigingsbepalingen. Zo bevatte de vernietigingsbepaling van de stembescheiden voor de verkiezing van de Eerste Kamer geen grondslag om de vernietiging te stuiten als er strafrechtelijk onderzoek of vervolging was ingesteld.⁴⁰ Hetzelfde geldt voor de verschillende processen-verbaal en corrigenda die het vertegenwoordigend orgaan krijgt van het CSB. Deze processen-verbaal en corrigenda, met uitzondering van het afschrift van het proces-verbaal van het CSB, moeten ook worden vernietigd. Ook hier was geen grondslag om de vernietiging te stuiten in geval van strafrechtelijk onderzoek of vervolging.⁴¹

5.9. Plaatsvervangende leden Kiesraad voor centraal stembureau

De Kiesraad heeft aangegeven behoefte te hebben aan de beschikbaarheid van plaatsvervangende leden in de periode dat de Kiesraad optreedt als centraal stembureau (de verkiezing van de Nederlandse leden van het Europees Parlement en de leden van de Eerste- en Tweede Kamer). Zeker in het geval van een vervroegde verkiezing van de leden van de Tweede Kamer, kan het voorkomen dat er onvoldoende leden beschikbaar zijn voor de zittingen van het centraal stembureau. De reden hiervoor is dat de leden met deze verkiezing op voorhand geen rekening hebben kunnen houden en daarom verhinderd zijn. Ook kan het in algemene zin voorkomen dat

³⁹ Genoemd in artikel Na 25, eerste lid Kieswet.

⁴⁰ Zie artikel U 18.

⁴¹ Zie artikel V 11a.

leden van de Kiesraad vanwege ziekte verhinderd zijn en daardoor de zitting van het centraal stembureau niet kunnen bijwonen. Door de taakuitbreiding van de Kiesraad, na de inwerkingtreding van het wetsvoorstel kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces (Wkuv) wordt dit nog prangender. Met dat wetsvoorstel wordt namelijk een functiescheiding in de Kiesraad aangebracht om te voorkomen dat de leden die de beoordelende taken uitvoeren, niet dezelfde leden zijn die de taken als centraal stembureau uitvoeren. Dat heeft tot gevolg dat er per saldo één lid minder beschikbaar is voor de zittingen van het centraal stembureau. In de huidige situatie functioneert de Kiesraad als centraal stembureau met maximaal zeven leden (voorzitter en zes gewone leden) terwijl dit er na invoering van de Wkuv, zes zijn (voorzitter, maximaal drie gewone leden en twee buitengewone leden). De ondervoorzitter en minimaal twee gewone leden zijn immers belast met de beoordelende taken van de Kiesraad.⁴²

Om te voorkomen dat er niet voldoende leden beschikbaar zijn voor de zittingen van het centraal stembureau, wordt voorzien in een aantal plaatsvervangend leden. De plaatsvervangende leden voeren slechts werkzaamheden uit in het geval er niet voldoende leden beschikbaar zijn voor de zitting van het centraal stembureau. De Kiesraad zal in zijn bestuursreglement nadere regels opnemen over de inzet van plaatsvervangende leden. Daarbij valt in elk geval te denken aan de wijze waarop bekend wordt gemaakt wie benoemd is als plaatsvervangend lid.

De plaatsvervangende leden komen – behalve voor vergoeding van hun reis- en verblijfskosten – in aanmerking voor een bezoldiging voor de zittingen waaraan zij deelnemen. Daartoe zal de Regeling vergoeding leden Kiesraad worden aangepast.

5.10. *Verduidelijking modelnamen corrigenda*

In zijn advies d.d. 13 juni 2022 heeft de Kiesraad ervoor gepleit om de nummering van de modellen in de Kiesregeling te vereenvoudigen. Aanleiding was de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen. Sinds de inwerkingtreding van die wet ziet de procedure voor de vaststelling van de verkiezingsuitslag er niet meer uit als een informatiestroom met louter eenrichtingsverkeer. Bij decentrale stemopneming controleert het gemeentelijk stembureau de processen-verbaal van de in de gemeente gevestigde stembureaus en gaat waar nodig over tot het opnieuw opnemen van de stemming. Dat kan leiden tot een zogenoemd corrigendum bij het proces-verbaal van het betreffende stembureau. Daarnaast kan een ieder melding maken bij het centraal stembureau van een vermeende fout. Het nader onderzoek daarvan kan ook leiden tot een corrigendum bij een of meer processen-verbaal. De modelnamen van deze corrigenda corresponderen thans niet met de modelnamen van de processen-verbaal waarop zij een corrigendum vormen. Zo is het corrigendum bij het proces-verbaal van een stembureau (Model N 10-1) te vinden in Model Na 14-1. Dat maakt de Kiesregeling minder toegankelijk. Ook is het denkbaar dat geïnteresseerden die op de website van de gemeenten de uitkomsten van de stemming bekijken, minder snel het verband zien tussen de modellen N 10-1 en Na 14-1, omdat hun namen al te veel van elkaar verschillen. Dit voorstel van wet bevat daarom een technische aanpassing van de Kieswet waarmee bereikt wordt dat het model voor een corrigendum bij een proces-verbaal in de Kiesregeling voortaan achter dat proces-verbaal kan worden geplaatst. Daarmee wordt alsnog uitvoering gegeven aan de gedachte die in het advies van de Kiesraad besloten ligt, namelijk dat modellen die bij elkaar horen zoveel mogelijk bij elkaar gepubliceerd moeten worden.

5.11. *De verduidelijkte werkzaamheden van het centraal stembureau bij de uitslagvaststelling*

Sinds de inwerkingtreding van de Wet nieuwe procedure verkiezingsuitslagen is het centraal stembureau niet meer alleen belast met de vaststelling van de verkiezingsuitslag, maar moet het ook (al dan niet steekproefsgewijs) nagaan of de bescheiden die het daartoe aangeleverd heeft gekregen geen onjuistheden bevatten. Het centraal stembureau onderzoekt daartoe, voor zover

---

⁴² Artikel A 3, derde lid van de Wkuv.

van toepassing, de processen-verbaal van de stembureaus (art. P 1d lid 2 Kieswet), gemeentelijk stembureaus (art. P 1d lid 1 Kieswet), hoofdstembureaus (art. P 1h lid 1 jo. P 1d lid 1 Kieswet), briefstembureaus (art. P 1i lid 1 jo. P 1d lid 1) en van het nationaal briefstembureau (art. P 1j lid 1 jo. P 1d lid 1 Kieswet).

Ontdekt het centraal stembureau een mogelijke fout in het proces-verbaal van een stembureau of gemeentelijk stembureau, dan moet het centraal stembureau het verantwoordelijke gemeentelijk stembureau opdragen deze mogelijke fout nader te onderzoeken (art. P 1e Kieswet). Betreft het een vermeende fout in het proces-verbaal van een briefstembureau, dan moet het centraal stembureau het betreffende briefstembureau opdragen de mogelijke fout nader te onderzoeken (art. P 1i lid 1 jo. P 1e Kieswet). Betreft het daarentegen een vermeende fout in het proces-verbaal van een hoofdstembureau of in het proces-verbaal van het nationaal briefstembureau, dan mag het centraal stembureau zelf onderzoek doen naar de vermeende fout en deze zo nodig corrigeren (art. P 1h jo. P 1f respectievelijk art. P 1j jo. P 1i, derde lid, jo. P 1f en P 1g Kieswet).

Vanzelfsprekend werken fouten door. Als het proces-verbaal van een gemeentelijk stembureau achteraf onjuistheden blijkt te bevatten, dan geldt dit óók voor het proces-verbaal van het hoofdstembureau. Ook al heeft de laatste zelf geen fouten gemaakt. En ook in dat geval mag het centraal stembureau een corrigendum vaststellen bij het proces-verbaal van een hoofdstembureau (art. P 1f en P 1g Kieswet) of bij het proces-verbaal van het nationaal briefstembureau (art. P 1i lid 3 jo. P 1f en P 1g).

Daarnaast is er nog de mogelijkheid van burgers om bij het centraal stembureau melding te maken van een vermeende fout in het proces-verbaal van een stembureau (art. P 1b lid 1 Kieswet), gemeentelijk stembureau (art. P 1b lid 1 Kieswet), briefstembureau (art. P 1i lid 1 jo. P 1b lid 1 Kieswet), nationaal briefstembureau (art. P 1j lid 1 jo. P 1b lid 1 Kieswet) of hoofdstembureau (art. P 1h lid 1 jo. P 1b lid 1 Kieswet). En ook die meldingen kunnen leiden tot een hiervoor beschreven opdracht van het centraal stembureau aan een gemeentelijk stembureau of briefstembureau om nader onderzoek te doen naar een vermeende fout.

Hoewel de werkzaamheden van het centraal stembureau betreffende het onderzoek van de ontvangen stembescheiden correct zijn beschreven in de artikelen P 1b tot en met P 1j van de Kieswet, zijn de huidige bepalingen moeilijk leesbaar. Voor een deel komt dit door de vele verwijzingen die in deze wetsartikelen voorkomen. In een enkele bepaling – artikel P 1j, tweede lid, van de Kieswet – wordt zelfs verwezen naar een bepaling – artikel P 1i, derde lid, van de Kieswet – die zelf weer verwijst naar de artikelen P 1f en P 1g van de Kieswet. Een werkwijze die niet strookt met aanwijzing 3.27, tweede lid, van de Aanwijzingen voor de regelgeving. Een ander aspect dat de artikelen P 1b tot en met P 1j van de Kieswet moeilijk leesbaar maakt, is dat informatie niet gebundeld is. De samenhang tussen de verschillende artikelen wordt alleen duidelijk als alle artikelen gelezen worden en met elkaar in verband worden gebracht. Zelfs voor juristen die goed in de Kieswet zijn ingevoerd, vormen zij daarmee een uitdaging. Met deze wet wordt van de mogelijkheid gebruik gemaakt om de artikelen P 1b tot en met P 1j van de Kieswet opnieuw te formuleren. Inhoudelijk blijft de procedure dezelfde.

6. Financiële gevolgen en administratieve lasten

Zoals in de inleiding reeds is aangegeven, betreft deze aanpassing van de Kieswet hoofdzakelijk kleine en technische wijzigingen met het oog op het verbeteren van het verkiezingsproces. Aan deze onderdelen van de wet zijn dan ook niet of nauwelijks financiële consequenties verbonden. Ook wordt voor de minister van BZK de bevoegdheid gecreëerd om inleverlocaties in te stellen voor de Europees Parlementsverkiezingen in de CAS-landen. Indien deze bevoegdheid wordt ingezet zorgt dit voor uitvoeringskosten ter hoogte van € 20.000,- per jaar. Dit komt ten laste van de begroting het ministerie van BZK, en kan gedekt worden uit bestaande middelen.

Verschillende onderdelen van de wet brengen kleine of tijdelijke administratieve lastenverhogingen met zich mee, zoals het regelen van digitale legitimatie voor het aanvragen van stembescheiden door gemeenten. Daarna is echter ook sprake van een lastenverlaging, omdat er niet meer handmatig een identiteitsbewijs gecontroleerd hoeft te worden. Dit is in het voordeel van de kiesgerechtigde die een aanvraag wil doen bij een gemeente. Breed genomen brengt het wetsvoorstel dus geen of nauwelijks administratieve lasten met zich mee.

7. Consultatie

[deze paragraaf wordt verder ingevuld na de consultatieperiode.]

8. Inwerkingtreding

De beoogde datum van inwerkingtreding van de wetsbepalingen is 1 januari 2027, zodat de wijzigingen van toepassing kunnen zijn op de (voorbereiding van) de verkiezingen van het kiescollege niet-ingezetenen en de provinciale staten en waterschappen in maart 2027. Niet alle wetsbepalingen zullen tegelijkertijd in werking treden. Sommige wijzigingen behoeven ook een wijziging van het Kiesbesluit, waardoor deze alleen in kunnen gaan samen met een wijziging van het Kiesbesluit. Het kabinet is voornemens een dergelijke wijziging van het Kiesbesluit voor te bereiden. De wijzigingen die nodig zijn voor de eerdergenoemde verkiezingen in maart 2027 kunnen wel per 1 januari 2027, zonder een wijziging van het Kiesbesluit, in werking treden.

Artikelsgewijze toelichting

Artikel I Kieswet

Artikel I, onderdelen A, PPP (Artikel A 1 en Hoofdstuk Ya)

Aan artikel A 1 van de Kieswet worden twee begripsbepalingen toegevoegd: Kiescollege en Kiescolleges BES. Deze twee bepalingen worden toegevoegd, aangezien in de Kieswet meerdere keren het woord kiescollege voorkomt, echter kan er naar verschillende instanties gerefereerd worden, het Kiescollege voor Nederlanders die geen ingezetenen zijn en Kiescollege voor de Eerste Kamer. Dit kan voor verwarring zorgen en daarom wordt in hoofdstuk Ya van de Kieswet kiescollege vervangen door Kiescolleges BES. Hiermee worden de individuele Kiescolleges van de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba voor de Eerste Kamer, bedoeld in artikel 5, van de Wet openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba mee bedoeld.

Artikel I, onderdeel B (Artikel A 5)

In artikel A 5 wordt een nieuw lid ingevoegd die het mogelijk maakt om voor zittingen waar de Kiesraad als centraal stembureau optreedt plaatsvervangende leden te benoemen. Daarnaast worden aan de nieuwe leden vier en vijf plaatsvervangende leden toegevoegd zodat die bepalingen ook van toepassing zijn op plaatsvervangende leden.

Artikel I, onderdelen C, J, K, L, M, Z, GG, KK, ZZ, CCC, III, KKK en MMM (Artt. A 8, E 13, Ea 9, Ea 12, G 1a, M 5, M 6b, eerste lid, N 22, N 36, P 21, Pa 17, V 4^a, Xa 2, Y 22b)

Deze artikelen worden aangepast in verband met technische verbeteringen zoals abusievelijke verschrijvingen of verkeerde verwijzingen. De in de artikelen A 8, E 13, Ea 9, G 1a, M 5, M 6b, N 22, N 36, P 21, V 4a en Y 22b voorkomende verwijzingen naar andere bepalingen in de Kieswet worden in overeenstemming gebracht met aanwijzing 3.29, eerste lid, van de Aanwijzingen voor de regelgeving.

Artikel I, onderdeel D (artikel E 3)

De aanpassing van «één of meer» in «een of meer» betreft een taalkundige verbetering. De stembureaus zijn de enige niet permanente organen in de verkiezingsprocedure waarvan de Kieswet niet expliciet voorschrijft dat zij voor elke verkiezing opnieuw moeten worden ingesteld. Die omissie wordt thans hersteld.

Artikel I, onderdelen E, H en I (artt. E 4, E 8 en E 12)

Artikel E 4, tweede lid, van de Kieswet bevat de voorwaarden om iemand tot lid of plaatsvervangend lid van een stembureau te kunnen benoemen. Om te waarborgen dat iemand niet als lid van het gemeentelijk stembureau, het hoofdstembureau of het centraal stembureau mede over zijn eigen functioneren zou oordelen, is in onderdeel b van de genoemde wetsbepaling voorgeschreven dat wie lid of plaatsvervangend lid is van het gemeentelijk stembureau, het hoofdstembureau of het centraal stembureau bij diezelfde verkiezing geen lid van één van de hier voor genoemde soorten stembureaus meer mag zijn. De problematiek die de Kieswet hier tracht te voorkomen kan zich evenwel niet voordoen als iemand weliswaar bij dezelfde verkiezing maar in een andere gemeente lid is van het gemeentelijk stembureau, of weliswaar bij dezelfde verkiezing maar in een andere kieskring lid is van het hoofdstembureau. De redactie van onderdeel b wordt aangepast om dit laatste wel mogelijk te maken. Gegeven de ratio van deze bepaling, te weten het voorkomen dat leden van een stembureau hun eigen werk controleren, betreft de voorgestelde wijziging van artikel E 4, tweede lid, onderdeel b, een verduidelijking.

Artikelen E 8 en E 12 worden om dezelfde reden aangepast, echter gaat het in die artikelen over het stembureau in de gemeente van het gemeentelijk stembureau, het hoofdstembureau van de

kieskring waarbinnen de gemeente is gelegen of het centraal stembureau. Daarnaast wordt in verband met de leesbaarheid en uniformiteit het derde lid van artikel E 12 gelijkgetrokken met het derde lid, van artikel E 4.

Artikel I, onderdeel F (artikel E 5)

Op grond van artikel N 15, tweede lid, van de Kieswet kan het college van burgemeester en wethouders ten behoeve van de zitting van het briefstembureau ook een locatie aanwijzen die buiten de grenzen van de eigen gemeente ligt. De tekst van artikel E 5 van de Kieswet wordt hierop aangepast.⁴³

Artikel I, onderdeel G (artikel E 7)

In het tweede lid van artikel E 7 staat het zinsdeel "die de stemopneming voor een of meer verkiezingen verrichten." Daaruit kan de onduidelijkheid ontstaan dat een gemeentelijk stembureau alleen een dubbele functie mag hebben als gekozen wordt voor centrale stemopneming. Dat is niet bedoeld. Het doel van deze bepaling was om "in afwijking van het eerste lid kunnen burgemeester en wethouders bij de gecombineerde stemming voor de verkiezing van de leden van provinciale staten en de leden van een algemeen bestuur, een of meer gemeentelijk stembureaus instellen die de uitkomst van de stemming vaststellen op gemeentelijk niveau." Hoe je daartoe komt - hetzij door een centrale stemopneming, hetzij door processen-verbaal van stembureaus te controleren - is niet relevant.

Artikel I, onderdeel J (art. E 13)

In artikel E 12, derde lid, wordt naar artikel E 4, derde lid, van de Kieswet verwezen, maar niet ook naar het vierde lid. Artikel E 4, vierde lid, van de Kieswet biedt een grondslag om nadere regels over de training en toetsing te kunnen stellen. Dat is nu geregeld voor: stembureaus (art. E 4), briefstembureaus (art. E 6), gemeentelijk stembureaus (art. E 8) en het nationaal briefstembureau (art. 13), maar niet voor de hoofdstembureaus. De reden hiervoor is dat het hoofdstembureau alleen het aantal stemmen hoeft op te tellen. Het nationaal briefstembureau hoeft echter ook alleen op te tellen, om deze reden is een training niet meer nodig en komt de verwijzing naar artikel E 4, vierde lid, te vervallen.

Artikel I, onderdeel N (artikel H 6)

Volgens artikel H 6, tweede lid, is het maximaal aantal kandidaten dat op een lijst voor een politieke partij mag worden geplaatst tachtig indien de partij bij de vorige verkiezing meer dan vijftien zetels heeft gehaald. Bij samenvoeging van aanduidingen mogen de aantallen zetels niet bij elkaar worden opgeteld. Bij de lijstnummering is het echter wel mogelijk om de aantal verworven zetels bij elkaar op te tellen volgens artikel I 14. Om dit gelijk te trekken komt de laatste volzin te vervallen. Daarnaast wordt er een nieuw lid toegevoegd die het mogelijk maakt dat in het geval dat twee partijen samengaan en bij elkaar meer dan vijftien zetels hebben behaald bij de laatste verkiezingen de nieuwe partij ook tachtig kandidaten mag plaatsen op haar lijst.

Artikel I, onderdeel O (artikel I 18)

In artikel I 18, eerste lid, is nu enkel geregeld dat de processen-verbaal aan ieder ter inzage moet worden gelegd. Deze documenten worden niet elektronisch openbaar gemaakt. Hierdoor kunnen de processen-verbaal niet makkelijk door belangstellende worden bekeken. Deze wijziging zorgt ervoor dat deze documenten naast dat zij voor ieder ter inzage worden gelegd ook op elektronische wijze openbaar worden gemaakt.

Artikel I, onderdeel P (artikel J 7a)

In artikel J 7a staat "De burgemeester stelt de dag voor de stemming in zijn gemeente uit het register een uittreksel van ongeldige stempassen vast" er kan echter onduidelijkheid ontstaan om

---

⁴³ Kamerstukken II 2021/22, 35489, nr. 8, p. 48.

welk tijdstip en onder welke voorwaarden de burgemeester dit mag doen. Deze wijziging beoogt deze onduidelijkheid weg te nemen door een vast tijdstip en voorwaarden vast te leggen.

Deze wijziging specificeert dat de burgemeester de dag voor de stemming na het tijdstip van twaalf uur (12.00 uur) in zijn gemeente uit het register een uittreksel van ongeldige stempassen vaststelt. Dat tijdstip sluit aan bij de uiterste termijn voor het indienen van een mondeling verzoek tot het verkrijgen van een nieuwe, vervangende stempas (art. J 8, derde lid, Kieswet) of een kiezerspas (art. K 3, derde lid, Kieswet). Dat is mogelijk tot twaalf uur (12.00 uur). Logischerwijs kan het register van ongeldige stempassen niet voor dat tijdstip worden vastgesteld.

Artikel I, onderdelen Q, S, V, Y en OOO (artt. J 8, K 3, L 8, M 3, Y 32)

De Kieswet schrijft in artikelen J 8, K 3, M 3 en Y 32 voor dat bij een aanvraag van een document benodigd voor de verkiezingen, een kopie van een document als bedoeld in artikel 1 van de Wet op de identificatieplicht (identiteitsbewijs) moet worden overlegd. Het is kabinetsbeleid om publieke diensten zoveel mogelijk elektronisch aan te bieden (waarbij de papieren weg mogelijk blijft) en voor de toegang daartoe digitale identificatie (zoals DigiD) mogelijk te maken. Daartoe dienen onderdelen van de Kieswet artikelen J 8, K 3, M 3 en Y 32 te worden gemoderniseerd.

In de voorgestelde wijziging wordt de terminologie "een van rijkswege uitgegeven aan een natuurlijke persoon verstrekt identificatiemiddel" gehanteerd. Hiermee wordt bijvoorbeeld DigiD bedoeld. Dit wordt evenwel niet expliciet genoemd om de Kieswet op dit onderdeel bestendig te laten zijn voor toekomstige technologische ontwikkelingen die tot gevolg kunnen hebben dat een ander identificatiemiddel dan DigiD wordt ingezet..

Naast deze wijziging wordt artikel L 8, eerste lid, gemoderniseerd. Deze wijziging beoogt het mogelijk te maken dat een verzoek om bij volmacht te kunnen stemmen voortaan ook digitaal kan worden ingediend. Daarnaast wordt de bevoegdheid van de burgemeester om hieraan restricties te stellen eruit gehaald. Ten slotte hoeft de burgemeester het besluit dat het stemmen bij volmacht wordt toegekend niet meer te worden vermeld in het gemeentebblad. Zie voor meer informatie par. 4.2 van de algemene toelichting.

Artikel I, onderdeel R (artikel J 24)

In artikel J 24, eerste lid, wordt na "artikel 1 van de Wet op de identificatieplicht" de woorden "dat maximaal zes maanden is verlopen op de dag van de stemming" ingevoegd. Hierdoor wordt bepaald dat de documenten genoemd in de wet en de regelingen onder de Wet identificatieplicht maximaal zes maanden verlopen mogen zijn. Zie voor meer informatie paragraaf 4.1 van de algemene toelichting.

Artikel I onderdelen T en W (artt. K 7 en L 9)

In artikelen K 7 en L 9, tweede lid, is bepaald dat het indienen van een verzoek voor een kiezerspas voor een kiezer die zijn werkelijke woonplaats buiten Nederland heeft tenminste zes weken voor de dag van de stemming moet worden ingediend. De bewoording "zes weken" wordt aangepast, aangezien over de interpretatie van zes weken onduidelijkheid kan ontstaan over welke dag precies zes weken is. Daarom wordt dit aangepast naar de meer preciezere bewoording van op de tweeënveertigste dag.

Artikel I onderdelen U en X (artikelen K 8 en L 11)

Deze wijziging betreft een technische verbetering. Een beschikking en een besluit wordt op grond van de Awb niet medegedeeld, maar bekendgemaakt.

Artikel I onderdeel AA (artikel M 6, vijfde lid)

In artikel M 6, vijfde lid, komt onderdeel f te vervallen. Dit onderdeel ziet op een handleiding voor de kiezer, echter is er geen model voor een handleiding en wordt deze ook niet noodzakelijk geacht.

Artikel I onderdelen AA, eerste lid, en BB, tweede lid (artikelen M 6, derde lid en M 6b, vijfde lid)

De wijziging van artikel M 6, derde lid, ziet erop dat als kiezers op de CAS aangeven hun stembescheiden per post te willen ontvangen, dat de stembescheiden met tussenkomst van de Vertegenwoordiging van Nederland in Aruba, Curaçao of Sint Maarten worden toegezonden. Deze wijziging hangt samen met de beoogde wijziging van het Kiesbesluit om de stembescheiden ook digitaal toe te sturen. Echter zijn er geen post adressen van de kiezers op de CAS beschikbaar en om deze reden loopt het ontvangen van de stembescheiden via post via de Vertegenwoordigingen van Nederland op de CAS.

In artikel M 6b, vijfde lid, wordt bepaald dat aan de kiezer die zijn werkelijke woonplaats in Aruba, Curaçao of Sint Maarten heeft het vervangend briefstembewijs alleen per post worden kan worden toegezonden of in persoon worden uitgereikt. Door deze bepaling te laten vervallen wordt het mogelijk om aan de kiezer die zijn werkelijke woonplaats in Aruba, Curaçao of Sint Maarten heeft ook het vervangend briefstembewijs per email te sturen. Hiermee wordt de situatie tussen kiezers buiten Nederland op de CAS en andere kiezers buiten Nederland gelijkgetrokken. Zie voor meer informatie par. 3.3 van de algemene toelichting.

Artikel I onderdeel CC (artikel M 10a)

Na artikel M 10 wordt een nieuw artikel ingevoegd: artikel M 10a. In het eerste lid, krijgt de minister van BZK krijgt de bevoegdheid om een aanwijzing te geven aan de Vertegenwoordiging van Nederland in Aruba, Curaçao en Sint Maarten een aanwijzing geven om voor elke verkiezing van de leden van de Tweede Kamer en de Nederlandse te kiezen leden voor het Europees Parlement locaties in te stellen waar de retourenvelop, bedoeld in artikel M 7, vijfde lid, kunnen worden ingeleverd. Deze locaties zijn geen briefstembureau en hoeven ook niet te voldoen aan de verplichtingen die gelden voor een briefstembureau, zoals het controleren van het identiteitsbewijs en het tellen van stemmen. Omdat het instellen van de locaties in overleg zal plaatsvinden, en het instellen niet onevenredig belastend mag zijn voor de vertegenwoordigingen, is gekozen voor een kan-bepaling. Mocht na inzet van de bevoegdheid (het instellen van de inleverlocaties) blijken dat de inleverlocaties niet het gewenste effect hebben, of dat het nauwelijks uitvoerbaar is, dan kan ervoor worden gekozen om de bevoegdheid niet in te zetten, nadat is onderzocht of de gewenste effect wel nog behaald kan worden. Als de wet zou verplichten tot het instellen van de inleverlocaties dan zou eerst de wet aangepast moeten worden.

Het tweede lid, bevat een delegatiegrondslag voor minister om per AMvB (in het Kiesbesluit) nadere regels te stellen omtrent deze locaties. Dit sluit aan bij de huidige systematiek van de Kieswet en Kiesbesluit. Zie voor meer informatie par. 3.4 van de algemene toelichting.

Artikel I onderdeel DD (artikel N 1)

Voor sommige besluiten is specifiek voorgeschreven dat dit moet plaatsvinden via het gemeenteblad, provincieblad, waterschapsblad of de Staatscourant. Dit geldt voor afwijkende openingstijden van stembureaus en de termijnen voor het aanvragen van een kiezerspas. Mocht dit niet zijn voorgeschreven, volstaat bekendmaking op de in de gemeente enzovoort gebruikelijke wijze, meestal via de gemeentelijke website, huis-aan-huisbladen en sociale media. Deze wijziging betreft een verduidelijking dat het besluit tot het houden van een centrale stemopneming moet worden gepubliceerd in het gemeenteblad. Zie voor meer informatie par 5.2 van de algemene toelichting.

Artikel I onderdeel EE (artikel N 10)

Aan het derde lid van artikel N 10 van de Kieswet wordt een grondslag toegevoegd om ook het corrigendum bij het proces-verbaal van een stembureau op basis van dit wetsartikel te kunnen vaststellen. Als gevolg hiervan zou de Kiesregeling in de toekomst de volgende modellen kunnen bevatten:

- Model N 10-1: Proces-verbaal van een stembureau;
- Model N 10-2: Proces-verbaal van een stembureau in een gemeente/openbaar lichaam waar een centrale stemopneming wordt verricht;
- Model N 10-3: Corrigendum bij het proces-verbaal van een stembureau;
- Model N 10-4: Corrigendum bij het proces-verbaal van een stembureau in een gemeente/openbaar lichaam waar een centrale stemopneming wordt verricht.

De gesuggereerde nieuwe namen van de modellen dienen op dit moment alleen ter illustratie. Een andere volgorde is ook denkbaar. Al is wel een voordeel van deze suggestie dat het model voor het proces-verbaal waar het corrigendum betrekking op heeft altijd vóór het model voor het corrigendum kan worden geplaatst. Bij een andere volgorde (proces-verbaal, corrigendum, proces-verbaal, corrigendum) is dat niet altijd mogelijk.

Artikel I onderdeel FF (artikel N 18)

In artikel N 18, eerste lid, onderdeel d, van de Kieswet is geregeld dat bij de briefstem een kopie van een geldig identiteitsdocument gevoegd moet zijn op de dag van de kandidaatstelling. Deze wijziging beoogt te regelen dat het identiteitsdocument geldig moet zijn op de dag van de vooropening van de enveloppen van de briefstemmen. Dit sluit beter aan bij de praktijk en hoe het voor kiezers in Nederland is geregeld met betrekking tot de geldigheid van identiteitsdocumenten.

Artikel I onderdeel HH (artikel N 23)

In artikel N 23 wordt bepaald dat de voorzitter van het briefstembureau de enveloppen opent en als er meer dan één stembiljet in de envelop zit wordt deze ook door de voorzitter verzegeld en terzijde gelegd. Deze wijziging beoogt het mogelijk te maken dat ook andere leden van het briefstembureau deze handelingen uit mogen voeren. Bij briefstembureaus is dit de praktijk; deze wijziging sluit hierbij aan.

Artikel I onderdelen II en LL (artt. N 24 en Na 6)

Tot op heden werd aan personen die het gemeentelijk stembureau en briefstembureau ondersteunen dezelfde eisen gesteld als aan leden en plaatsvervangend leden van stembureaus (art. E 4, tweede lid) en het gemeentelijk stembureau (art. E 8, tweede lid) zelf, inclusief de eis van meerderjarigheid. Personen die het gemeentelijk stembureau en briefstembureau ondersteunen werken evenwel onder leiding van en in opdracht van de leden van het gemeentelijk stembureau en briefstembureau. Om jongeren de kans te geven om kennis te maken met de werkzaamheden van het gemeentelijk stembureau en briefstembureau, wordt het mogelijk gemaakt dat personen die op de dag van de stemming de leeftijd van zestien jaar hebben bereikt het gemeentelijk stembureau en briefstembureau bij staan bij zijn werkzaamheden.

Artikel I onderdeel JJ (artikel N 29)

Aan het vierde lid, van artikel N 29 van de Kieswet wordt een grondslag toegevoegd om ook het corrigendum bij de processen-verbaal van een briefstembureau op basis van dit wetsartikel te kunnen vaststellen. Een briefstembureau houdt twee openbare zittingen. In de eerste zitting beslist het over de toelating van kiezers die per brief hebben gestemd tot de stemming; in de andere zitting stelt het de uitkomst van de stemming per brief vast. Voor elk van deze openbare zittingen stelt het briefstembureau een proces-verbaal vast: de modellen N 29-1 en N 29-2. Dit blijft zo. Daarnaast moet er een model voor het corrigendum bij de processen-verbaal van een briefstembureau worden vastgesteld. Omdat de inhoud van dit corrigendum op beide voornoemde

processen-verbaal betrekking kan hebben, lijkt het logisch om het huidige Model Na 14-3 te hernoemen naar Model N 29-3 en dat dus áchter de modellen voor de beide processen-verbaal van het briefstembureau te plaatsen.

Artikel I onderdeel MM (artikel Na 9)

Op grond van artikel N 11 wordt de envelop met proces-verbaal en sleutel van het stembureau verzegeld en overgebracht naar de burgemeester, waarna de burgemeester dit overdraagt aan het GSB (Na 9). Het GSB is vervolgens bevoegd de envelop te openen (Na 11). In de praktijk bestaat echter de behoefte om de burgemeester een check te laten doen op de inhoud van de envelop (dus de verzegeling te laten verbreken en weer herstellen), omdat het geregeld voorkomt dat het proces-verbaal niet compleet blijkt te zijn wanneer het GSB ermee aan de slag wil. In de praktijk gebeurt dit ook, maar dit is strafbaar op grond van artikel 199 Sr. In artikel Na 9 is een nieuw lid ingevoegd om de burgemeester de bevoegdheid te geven om de verzegelde enveloppen te openen en te controleren op de sleutel en dat het proces-verbaal is ingevuld.

Artikel I onderdeel NN (artikel Na 14)

Artikel Na 14, vijfde lid, van de Kieswet bevat de grondslag om bij ministeriële regeling een model vast te kunnen stellen voor het corrigendum bij het proces-verbaal van een stembureau. Deze grondslag kan in artikel Na 14 vervallen, omdat de benodigde grondslag aan artikel N 10 van de Kieswet is toegevoegd. Als gevolg daarvan kunnen de modellen van het proces-verbaal en het corrigendum bij elkaar in de kiesregeling worden geplaatst, zodat een overzichtelijker geheel ontstaat.

Artikel I onderdeel OO (artikel Na 31)

Aan het derde lid van artikel Na 31 van de Kieswet wordt een grondslag toegevoegd om ook een model te kunnen vaststellen voor het corrigendum bij het proces-verbaal van een gemeentelijk stembureau.

Artikel I onderdeel PP (artikel Na 37)

Deze wijziging betreft een herstel van een onvolledigheid. De voorgestelde tekst verduidelijkt dat in het geval van een centrale stemopneming ook de originele processen-verbaal van de stembureaus moeten worden vernietigd (voor zover deze niet naar het hoofdstembureau of het centraal stembureau zijn gestuurd). Dit is wel de bedoeling en is ook de praktijk, echter is dit niet geregeld.

Artikel I onderdeel QQ (art. O 7 Kieswet)

Aan het derde lid van artikel O 7 van de Kieswet wordt een grondslag toegevoegd om ook het model voor het corrigendum bij het proces-verbaal van een hoofdstembureau op basis van dit wetsartikel te kunnen vaststellen. Als gevolg daarvan kan de grondslag in het huidige artikel P 1f van de Kieswet komen te vervallen en zou de Kiesregeling in de toekomst de navolgende modellen kunnen bevatten:

- Model O 7-1: Proces-verbaal van een hoofdstembureau;
- Model O 7-2: Corrigendum bij het proces-verbaal van een hoofdstembureau.

De gesuggereerde nieuwe namen van de modellen dienen op dit moment alleen ter illustratie. De getoonde manier van nummeren sluit echter aan bij manier waarop modellen in de Kiesregeling doorgaans genummerd worden als twee of meer modellen hun grondslag vinden in hetzelfde wetsartikel.

Artikel I onderdeel RR (art. O 20 Kieswet)

Aan artikel O 20, derde lid, van de Kieswet wordt een grondslag toegevoegd om ook een model voor het corrigendum bij het proces-verbaal van het nationaal briefstembureau op basis van dit wetsartikel te kunnen vaststellen. Als gevolg daarvan kan de grondslag in het huidige artikel P 1f van de Kieswet komen te vervallen en zou de Kiesregeling in de toekomst de navolgende modellen kunnen bevatten:

- Model O 20-1: Proces-verbaal van het nationaal briefstembureau;
- Model O 20-2; Corrigendum bij het proces-verbaal van het nationaal briefstembureau.

De gesuggereerde nieuwe namen van de modellen dienen op dit moment alleen ter illustratie. De getoonde manier van nummeren sluit echter aan bij manier waarop modellen in de Kiesregeling doorgaans genummerd worden als twee of meer modellen hun grondslag vinden in hetzelfde wetsartikel.

Artikel I onderdeel SS (art. P 1b Kieswet)

Het eerste lid wordt opnieuw vastgesteld. In dit lid is opgesomd over vermeende fouten in welke verkiezingsbescheiden burgers een schriftelijke melding kunnen doen bij het centraal stembureau. De lijst is dezelfde als in de huidige Kieswet. De processen-verbaal van stembureaus en gemeentelijk stembureaus worden al genoemd in het huidige artikel P 1b, eerste lid, van de Kieswet. Dat een dergelijke melding nu reeds gemaakt kan worden ten aanzien van het proces-verbaal van een hoofdstembureau, briefstembureau of het nationaal briefstembureau volgde al uit artikel P 1h, eerste lid, juncto P 1b, eerste lid, van de Kieswet, artikel P 1i, eerste lid, juncto P 1b, eerste lid, van de Kieswet respectievelijk artikel P 1j, eerste lid, juncto P 1b, eerste lid, van de Kieswet. Door deze drie ook te noemen in artikel P 1b, eerste lid, ontstaat een volledige en overzichtelijkere lijst.

Artikel I onderdeel TT (art. P 1c Kieswet)

Indien er in het verkiezingsproces gebruik wordt gemaakt van een digitaal bestand, moet het centraal stembureau controleren of dit bestand hem op de juiste wijze ter beschikking is gesteld. Afhankelijk van of het bestand afkomstig was van een gemeentelijk stembureau, van een hoofdstembureau of van het nationaal briefstembureau, vloeide deze verplichting thans uit verschillende in de Kieswet neergelegde bepalingen voort. Meer concreet uit artikel P 1c van de Kieswet, artikel P h, eerste lid, juncto P 1c van de Kieswet respectievelijk artikel P 1j, eerste lid, juncto artikel P 1c van de Kieswet. Deze verplichtingen zijn nu samengevoegd in het gewijzigde artikel P 1c.

Vanwege de inwerkingtreding van de Wet programmatuur verkiezingsuitslagen (Stb. 2024, 92) is bij de redactie van het tweede lid rekening gehouden met die wet.

Artikel I onderdeel UU (art. P 1d Kieswet)

Dit wetsartikel ziet op de controle van de processen-verbaal door het centraal stembureau. In het nieuw vastgestelde eerste lid is een algemene taak aan het centraal stembureau opgedragen om de in de processen-verbaal vermelde uitkomsten van de stemming te controleren. Uit de woorden «Voor zover van toepassing» in het eerste lid volgt dat bij een verkiezing niet altijd alle in dat lid opgesomde verkiezingsbescheiden aanwezig hoeven te zijn. Zo ontvangt het centraal stembureau bij een gemeenteraadsverkiezing geen processen-verbaal van briefstembureaus (onderdeel c) of van het nationaal briefstembureau (onderdeel d), omdat Nederlanders in het buitenland geen stemrecht hebben voor de verkiezing van de leden van de gemeenteraad.

In het vigerende artikel P 1d, tweede lid, van de Kieswet is vastgelegd dat het centraal stembureau ook de processen-verbaal van de stembureaus controleert als in een gemeente gekozen is voor decentrale stemopneming. Dit lid is vervallen verklaard, omdat een dergelijke verplichting reeds voortvloeit uit het nieuw vastgestelde eerste lid.

De wijzigingen in het tweede lid (nieuw) zijn technisch van aard en hebben geen nadere toelichting nodig.

De tekst van het derde lid (nieuw) wordt opnieuw vastgesteld. De nieuwe redactie is toegankelijker geformuleerd. Inhoudelijk is geen wijziging beoogd.

Artikel I onderdeel VV (art. P 1e Kieswet)

Indien het centraal stembureau, hetzij uit eigen beweging hetzij naar aanleiding van een melding, vaststelt dat er mogelijk door een gemeentelijk stembureau een fout is gemaakt bij de stemopneming of de vaststelling van de uitkomst van de stemming, dan draagt het centraal stembureau dat gemeentelijk stembureau op die fout nader te onderzoeken. Indien dit voor het nader onderzoek wenselijk is, kan het gemeentelijk stembureau daarbij overgaan tot een nieuwe opneming van de stemmen die bij een of meer van de gemeente gevestigde stembureaus zijn uitgebracht. Het eerste lid is inhoudelijk gelijk aan het huidige artikel P 1e, eerste lid, van de Kieswet, maar opnieuw geredigeerd om tot kortere, meer leesbare, zinnen te komen.

Het tweede zinsdeel van het bestaande derde lid is afgesplitst en, met een verbeterde redactie, neergelegd in het nieuwe vierde lid. Indien uit het nader onderzoek van het gemeentelijk stembureau blijkt (of volgt) dat er onjuistheden staan in het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau, stelt het gemeentelijk stembureau een corrigendum vast bij zijn eigen proces-verbaal. Net zoals een corrigendum bij een proces-verbaal van een stembureau wordt gevoegd bij het proces-verbaal van dat stembureau, wordt ook het corrigendum bij een proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau bij het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau waar de onjuistheid in voorkomt gevoegd en wordt op dat proces-verbaal aantekening gemaakt van het bestaan van het corrigendum.

Het huidige artikel P 1e, zesde lid, van de Kieswet – dat door de invoeging van het nieuwe vierde lid tijdelijk het zevende lid wordt genoemd – komt te vervallen. Dit artikellid bevatte een grondslag om bij algemene maatregel van bestuur nadere regels te kunnen stellen ten aanzien van het door een gemeentelijk stembureau uit te voeren nader onderzoek, maar van deze grondslag heeft de wetgever geen gebruik gemaakt.

Het nieuwe zevende lid bevat niet langer de grondslag voor het model van het corrigendum bij het proces-verbaal van een gemeentelijk stembureau – de grondslag daarvoor is in deze wet verplaatst naar artikel N 29 van de Kieswet – maar de grondslag om een model vast te stellen voor het proces-verbaal van de openbare zitting waarin het gemeentelijk stembureau in opdracht van het centraal stembureau onderzoek verricht naar een vermeende fout.

Artikel I onderdeel WW (art. P 1f Kieswet)

In het eerste lid zijn de twee manieren genoemd waarop een fout kan zijn geslopen in het proces-verbaal van een hoofdstembureau. Ten eerste kan het hoofdstembureau zelf een optelfout hebben gemaakt (onderdeel a). En ten tweede kan het hoofdstembureau zijn uitgegaan van verkeerde informatie omdat er een of meer fouten zaten in het proces-verbaal van een gemeentelijk stembureau. Als die fouten zijn ontdekt en gecorrigeerd, moet ook het proces-verbaal van het hoofdstembureau worden gecorrigeerd (onderdeel b). In beide gevallen gaat het centraal stembureau zelf over tot het herstel van de in het proces-verbaal van het hoofdstembureau voorkomende fouten door daarbij een corrigendum vast te stellen.

In het vierde lid komen de woorden "op een bij algemene maatregel van bestuur te regelen wijze" te vervallen zodat het artikel gelijk wordt getrokken met Artikel Na 14, vierde lid.

De wijziging aan het vijfde lid betreft een technische verbetering.

De grondslag voor het vaststellen van een model voor het corrigendum bij het proces-verbaal van een hoofdstembureau wordt verplaatst van artikel P 1f naar artikel O 7 van de Kieswet. Daarom komt het zesde lid te vervallen.

Artikel I onderdeel XX (art. P 1g t/m P 1i Kieswet)

De artikelen P 1g tot en met P 1i van de Kieswet worden opnieuw vastgesteld. Hiermee is geen inhoudelijke wijziging van de procedure voor de vaststelling van de verkiezingsuitslag beoogd. Wel is geprobeerd de redactie van de bestaande bepalingen te vereenvoudigen, zodat deze beter leesbaar zijn.

Artikel P 1g

Het nieuwe artikel P 1g bevat de nieuwe redactie van het huidige artikel P 1i van de Kieswet. Indien het centraal stembureau, hetzij uit eigen beweging hetzij naar aanleiding van een melding, vaststelt dat er mogelijk door een briefstembureau een fout is gemaakt bij de vaststelling van de uitkomst van de stemming, draagt het centraal stembureau dat briefstembureau op die fout nader te onderzoeken. Dit is bepaald in het eerste lid. In het tweede lid is vastgelegd dat het briefstembureau zijn werkzaamheden verricht in een openbare zitting. De locatie, de dag en het aanvangstijdstip van de zitting worden door de burgemeester vastgesteld en tijdig bekendgemaakt. Dit is gelijk aan het huidige artikel P 1i, eerste lid, juncto, P 1e, tweede lid, van de Kieswet. In het derde lid is vastgelegd dat als het tot een nieuwe opneming van de stembescheiden komt, daarop dezelfde regels van toepassing zijn als ten aanzien van de eerder uitgevoerde stemopneming. Dit is gelijk aan het huidige artikel P 1i, tweede lid, van de Kieswet. Mocht uit de nieuwe stemopneming blijken dat er inderdaad een onjuistheid voorkomt in het eerder vastgestelde proces-verbaal van het briefstembureau, dan stelt het briefstembureau daarbij een corrigendum vast. Dit is geregeld in het vierde lid. Het briefstembureau maakt op het eerder vastgestelde proces-verbaal aantekening van het bestaan van het corrigendum. De Kieswet voorziet niet in het gebruik van software door briefstembureaus. Daarom ontbreekt in het voorgestelde artikel P 1f een bepaling als in artikel P 1e, vijfde lid. Omdat het briefstembureau in een openbare zitting bijeenkomt om de vermeende fouten te onderzoeken, dient er ook een proces-verbaal van die zitting te worden opgemaakt. De juridische grondslag voor het daartoe vast te stellen model is opgenomen in het vijfde lid.

Artikel P 1h

Er zijn twee wijzen waarop er onjuistheden kunnen voorkomen in het proces-verbaal van het nationaal briefstembureau. Het nationaal briefstembureau kan zelf een fout hebben gemaakt óf een briefstembureau kan een fout hebben gemaakt die doorwerkt in het proces-verbaal van het nationaal briefstembureau. In beide gevallen kan het centraal stembureau deze fout zelf corrigeren. Dit was al geregeld in het huidige artikel P 1i, derde lid, van de Kieswet en is thans neergelegd in het nieuwe artikel P 1h, eerste lid. Het tweede tot en met vijfde lid zijn gebaseerd op het huidige artikel P 1f, tweede tot en met vijfde lid, van de Kieswet. Tot slot wordt het nieuwe vierde lid gelijkgetrokken qua bewoording als artikel Na 14, vierde lid.

Artikel P 1i

Als het centraal stembureau zelf een corrigendum vaststelt bij het proces-verbaal van een hoofdstembureau of bij het proces-verbaal van het nationaal briefstembureau, dan dient het centraal stembureau het betreffende orgaan daarvan op de hoogte te stellen. Dit is geregeld in het nieuwe artikel P 1i. Op grond van het eerste lid verstrekt het centraal stembureau een kopie van het corrigendum en het proces-verbaal met daarop de aantekening dat daarbij een corrigendum is vastgesteld aan het hoofdstembureau dan wel het nationaal briefstembureau. Op grond van het tweede lid doet het centraal stembureau hetzelfde met het aangepaste digitale bestand, indien

beschikbaar. In het derde en vierde lid is geregeld dat het hoofdstembureau respectievelijk nationaal briefstembureau met deze bescheiden hetzelfde doet als met eerdere verkiezingsbescheiden: namelijk ze op een algemeen toegankelijke wijze openbaar maken.

Artikel I onderdeel YY (art. P 1j Kieswet)

Het huidige artikel P 1j van de Kieswet heeft betrekking op het nationaal briefstembureau. Dit wetsartikel kan komen te vervallen. Regels over de controle van het proces-verbaal van het nationaal briefstembureau zijn straks terug te vinden in het gewijzigde artikel P 1d van de Kieswet. De regels over de aanpassing van het proces-verbaal van het nationaal briefstembureau zijn na de inwerkingtreding van deze wet te vinden in artikel P 1i van de Kieswet.

Artikel I onderdeel AAA (artikel Pa 5)

Dit onderdeel voorziet in de wettelijke taak van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om ook voor de kiescollegeverkiezing briefstembureaus in te stellen bij de Nederlandse vertegenwoordigingen in de landen Aruba, Curaçao en Sint Maarten. In het evaluatierapport van de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen van 15 maart 2023 is vastgesteld dat, anders dan bij de Tweede Kamer- en Europees Parlementsverkiezingen, in de Kieswet niet de wettelijke taak voor de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bestaat om bij de kiescollegeverkiezing briefstembureaus in te stellen bij de Nederlandse vertegenwoordigingen in de landen Aruba, Curaçao en Sint-Maarten. Normaal gesproken versturen de Nederlandse vertegenwoordigingen, evenals de Nederlandse ambassades en consulaten, de briefstemmen door naar de gemeente Den Haag. Dit is echter in de praktijk van het Caribisch deel van het Koninkrijk niet gemakkelijk gebleken in verband met het ontbreken van frequente diplomatieke postverzendingen.

Het ligt daarom voor de hand om ook voor de kiescollegeverkiezing de wettelijke taak te creëren voor de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om briefstembureaus in te stellen bij de Nederlandse vertegenwoordigingen in de landen Aruba, Curaçao en Sint-Maarten. Een bijkomend voordeel is dat daarmee ook een specifieke uitslag van de uitgebrachte stemmen per land beschikbaar zal zijn. Gebleken is dat hiervoor ook belangstelling bestaat bij de bevolking en de plaatselijke media. Ook kan het helpen de betrokkenheid van inwoners en de bekendheid van deze verkiezing op de eilanden te vergroten.

Artikel I onderdeel BBB (artikel Pa 7)

In artikel Pa 7 van de Kieswet wordt verduidelijkt dat het de mededelingen over het registreren dan wel schrappen van een aanduiding ten behoeve van deelname aan verkiezingen van de leden van het kiescollege voor niet-ingezetenen betreft. Het betreft dus mededelingen op grond van artikel G 2, vijfde of zevende, lid gelezen in samenhang met artikel Pa 1 van de Kieswet.

Artikel I onderdeel DDD (artikel Q 6)

De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State heeft overwogen dat het zich niet met het strikte stelsel van de Kieswet verdraagt, dat een politieke groepering de gelegenheid zou worden geboden een verzoek om registratie aan te vullen tot een tijdstip dat later is gelegen dan de in die Kieswet opgenomen tweeënveertigste dag voor de dag van de kandidaatstelling. Zie ABRvS 4 oktober 2006, 200606648/1 (Partij van de Waarheid), ABRvS 5 oktober 2006 200606619/1 (VPP-MONGO) en ABRvS 5 oktober 2006, 200606719/1 (Vereniging Islam Democraten). In 2014 zijn deze uitspraken in de Kieswet gecodificeerd. Zie artikel VI, onderdeel B, van de Reparatiewet BZK 2014 (Stb. 2014, 485) en de bijbehorende toelichting (Kamerstukken II 2013–2014, 33 951, nr. 3, p. 2-3). Abusievelijk is daarbij nagelaten deze uitspraken ook te codificeren in artikel Q 6 van de Kieswet, waar eenzelfde redenering past. Deze omissie wordt thans hersteld.

Artikel I onderdeel EEE (artikel T 2)

Voor de stembiljetten voor de Eerste Kamerverkiezing en de Europees Parlementsverkiezing is in artikel T 2 nog voorgeschreven dat op de achterkant de handtekening van de voorzitter van de staten moet worden gedrukt. Dit moet worden vervangen door een ander echtheidskenmerk. Deze bepaling is abusievelijk niet eerder aangepast en sluit niet meer aan bij de praktijk. Deze wijziging zorgt ervoor dat de handtekening van de voorzitter niet langer op achterkant van het stembiljet hoeft te staan.

Artikel I onderdelen FFF en JJJ (artt. U 18 en V 11a)

Deze wijziging beoogt de artikelen U 18 en V 11a gelijk te trekken met artikelen N 33 en Na 37. In die artikelen wordt bepaald dat bepaalde stukken, drie maanden nadat over de toelating van de gekozenen is beslist, zoals stembescheiden en processen-verbaal onmiddellijk worden vernietigd. Tenzij de officier van justitie of de rechter-commissaris in het kader van een strafrechtelijk onderzoek een verzoek heeft gedaan tot overdracht van deze stukken of strafvervolgning is ingesteld wegens een strafbaar gestelde gedraging in deze wet, de artikelen 125 tot en met 129 van het Wetboek van Strafrecht of de artikelen 131 tot en met 135 van het Wetboek van Strafrecht BES, in welk geval de vernietiging plaatsvindt nadat er een onherroepelijke rechterlijke uitspraak is. In het kader van een strafrechtelijk onderzoek of strafvervolgning moet het ook voor deze stukken mogelijk zijn om dan de vernietiging uit te kunnen stellen. Zie voor meer informatie par. PM van de algemene toelichting.

Artikel I onderdeel GGG (artikel Ua 1)

Abusievelijk suggereerde artikel Ua, eerste lid, dat de Eerste Kamer der Staten-Generaal leden zou kennen die belast zijn met de vertegenwoordiging van Nederlanders die geen ingezetenen zijn. Dit is niet het geval. Artikel 50 van de Grondwet schrijft voor dat de leden van de Staten-Generaal het gehele Nederlandse volk vertegenwoordigen. Met het woord "tevens" in deze bepaling is tot uitdrukking gebracht dat de leden van de Eerste Kamer niet alleen gekozen worden door de leden van het kiescollege voor Nederlanders die geen ingezetenen zijn, maar ook door de leden van provinciale staten en de leden van de kiescolleges voor de Eerste Kamer (artikel 55, eerste lid, Grondwet).

Artikel I onderdeel HHH (artikel Ua 4)

De huidige wettelijke termijn van vijf weken voor de bekendmaking van het aantal geregistreerde kiesgerechtigden is te lang, aangezien deze termijn geen ruimte biedt om eventuele fouten te herstellen. Anderzijds kan de vaststelling ook niet te kort voor de verkiezing plaatsvinden, aangezien het tijdig bekendmaken van het aantal geregistreerde kiesgerechtigden van belang is voor het bepalen van het aantal zetels van het kiescollege. Deze wijziging beoogt om de termijn voor het bekendmaken van het aantal geregistreerde kiezers te bepalen op drie weken voor de dag van stemming voor de verkiezing van het kiescollege niet-ingezetenen.

Artikel I onderdeel LLL (artikel Y 3)

Deze wijziging betreft een correctie, want niet-Nederlanders die onderdanen zijn van andere lidstaten van de Europese Unie moeten ook hun stemrecht kunnen uitoefenen voor het Europees parlement op het Caribische gedeelte van Nederland.

Artikel I onderdeel NNN (artikel Y 25)

In artikel V 3, tweede lid, van de Kieswet staat dat de benoemde een gewaarmerkt afschrift van gegevens uit de basisregistratie overlegt waaruit onder andere zijn Nederlanderschap blijkt. Een lid van het Europees Parlement kan echter ook een onderdaan zijn van een andere EU-lidstaat die zijn

woonplaats in het Europese deel van Nederland heeft. In artikel Y 25, tweede lid, is daarom een aanvulling opgenomen dat voor de toepassing van artikel V 3, tweede lid, het blijken van zijn Nederlanderschap moet worden gelezen als: het blijken van zijn Nederlanderschap of het zijn van onderdaan van een andere lidstaat van de Europese Unie.

Artikel I onderdeel QQQ (artikel Z 12)

Artikel Z 12 bepaalt dat geen verrichtingen in het kader van de Kieswet mogen worden voorgeschreven op zaterdag, zondag en algemeen erkende feestdagen. Dit betekent dat bijvoorbeeld een gemeentelijk stembureau niet op zaterdag een zitting kan plannen. Dat kan gevolgen hebben voor de uitvoerbaarheid van het proces van uitslagvaststelling. Deze wijziging beoogt het mogelijk te maken dat een gemeente, respectievelijk een GSB, HSB of CSB en eventueel (N)BSB, in elk geval vrijwillig kan kiezen voor een verrichting op zaterdag. Ook voor de Kiesraad is een zitting op zaterdag een optie als dat voor het proces van de uitslagvaststelling nodig is. Zie voor meer informatie par. 5.6 van de algemene toelichting.

Artikel II (Samenloop met de Wet kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces en de Wet programmatuur verkiezingsuitslagen)

Dit wetsartikel regelt de samenloop met het bij Koninklijk besluit van 3 mei 2024 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediende voorstel van wet om de Wet kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces tot stand te brengen. Meer precies wordt hierin geregeld hoe de Wet kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces gelezen moet worden als deze eerder of later in werking treedt dan de onderhavige wet. Als gevolg van artikel I, onderdelen NN en WW, vierde lid, van het onderhavige voorstel kunnen van artikel I van de Wet kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces de in de onderdelen H en M opgenomen wijzigingsopdrachten niet langer worden uitgevoerd. Die kunnen vervallen. Op grond van de Wet kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces krijgt de Kiesraad de bevoegdheid om de modellen voor de processen-verbaal en corrigenda vast te stellen die in het verkiezingsproces gebruikt worden. De onder 3°. opgenomen nieuw in te voegen wijzigingsopdracht ziet erop dat ook het met deze wet nieuw in te voeren artikel P 1g, vijfde lid, van de Kieswet daarmee in overeenstemming wordt gebracht als die wet in werking treedt.

Artikel III Wet open overheid

Bij de totstandkoming van de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen is abusievelijk nagelaten de Bijlage bij artikel 8.8 van de Wet open overheid te actualiseren. Deze omissie wordt thans hersteld. De verwijzing naar artikel N 12 van de Kieswet wordt vervangen door verwijzingen naar de artikelen N 31, N 32, N 33, Na 33, Na 34 en Na 37 van de Kieswet. Tot 1 januari 2023 bevatte artikel N 12, tweede lid, van de Kieswet een regeling voor de openbaarmaking van verkiezingsbescheiden. Voor briefstembureaus is deze regeling thans te vinden in de artikelen N 31 en N 32 en voor gemeentelijk stembureaus in artikel Na 34 van de Kieswet. Artikel N 12, vierde lid, bevatte een regeling voor het bewaren en vernietigen van stembescheiden. Voor briefstembureaus en gemeentelijk stembureaus is die regeling thans te vinden in respectievelijk artikel N 33 en artikel Na 37.

Artikel IV Wet kiescollege niet-ingezetenen

Artikel IV onderdeel A (Artikel 5)

Deze wijziging betreft een inkorting van de termijn voor het vaststellen van het aantal geregistreerde kiezers voor het KCNI. De wettelijke termijn voor het bepalen van het zetelaantal van het kiescollege is vijf weken voor de verkiezing.⁴⁴ Voor het bepalen van de stemwaarde is dit

---

⁴⁴ Artikel 5 Wet KCNI.

34 dagen.⁴⁵ Respectievelijk de Wet KCNI en de Kieswet wijzen dus twee verschillende momenten aan waarop het aantal geregistreerde kiezers moet worden vastgesteld, met daartussen één dag verschil. Op deze verschillende momenten kan echter niet een ander getal bekend worden gemaakt, omdat het aantal geregistreerde kiezers hetzelfde moet zijn gebleven, aangezien de termijn voor de kiezer om zich te registreren is verstreken. Om dit beter weer te geven regelt deze wijziging in artikel 5 van de Wet kiescollege niet-ingezetenen dat het aantal dagen gelijk is aan het aantal dagen genoemd in artikel Ua 4, tweede lid, van de Kieswet.

Artikel IV onderdeel B (Artikel 14)

De in de Kieswet opgenomen termijn tussen het versturen van de benoemingsbrief en de eerste vergadering van het kiescollege niet-ingezetenen is te kort is gebleken. Het ging hier om enkele dagen, terwijl de Kieswet een termijn van tien dagen voorschrijft aan de benoemde om op de benoemingsbrief te reageren. Deze wijziging beoogt de termijn tussen de vaststelling van de uitslag en de eerste vergadering, te verlengen.

In de Wet Kiescollege niet-ingezetenen wordt aangesloten bij de termijn die geldt voor de provinciale staten, de algemene besturen, en de gemeenteraden.⁴⁶ Deze bepaling wijzigt dat naar de veertiende dag na de vaststelling van de uitslag. De nieuwe termijn is in overeenstemming met de volledige wettelijke tien dagen termijn. Zie voor meer toelichting par. 2.2 van de algemene toelichting.

Artikel V Inwerkingtreding

Dit artikel voorziet in een inwerkingtreding bij koninklijk besluit. Inwerkingtreding van onderdelen AA, eerste lid, BB, tweede lid, CC en MM is afhankelijk van de gerelateerde wijziging van het Kiesbesluit.

---

⁴⁵ Artikel Ua 4 Kieswet.

⁴⁶ Artikel Pa 1 en C 4 Kieswet en artikel 14 Wet kiescollege niet-ingezetenen.